

Estlands-nytt

Utgitt av Norsk-estisk forening

Kadriorg-slottet i nyoppusset glans

Estlands mest berømte barokkslott er åpnet for publikum etter restaureringsarbeider som har vart i ti år. Det er en lang tid, men det var verdt det!

Tsar **Peter den Store** fikk bygd slottet på 1700-tallet som "sommerstue" og feriested for kona, Katarina. Derav også navnet som faktisk betyr "Katarinas dal". Keiser Peter som var begeistret for vestlig stil, tilkalte en arkitekt helt fra Roma. **Niccolo Michetti** fikk frie hender til å bygge et slott i barokkstil. Byggearbeidet varte fra 1718 til 1729. Peter kom flere ganger for å inspisere verket og han bodde da i et lite trehus som fortsatt står i Kadriorg og gjør tjeneste som museum.

Egentlig er det to severdigheter i Kadriorg: selve slottet med nyrestaurert barokkpark, og dessuten samlingene fra Estlands kunstmuseum som er plassert inne i slottet. Der er det eksponert ca. 600 kunstverker, dvs. om lag 10 % av museets

(Fortsetter på side 4)



Estlands-nytt

Allment tidsskrift for Estlands-interesserte
Utgiver: Norsk-estisk forening

Redaksjon:

Turid Farbrege

Granvägen 14 A 36
FIN - 00270 Helsingfors
Tlf.: +358-9 477 1488
e-post: turid.farbrege@kolumbus.fi

Ivar Otto Iversen

Vevelstadåsen 20
1405 Langhus
Tlf.: 64 86 27 30

Redigering/layout av dette nr.:

Else-Jannike Kuum

Vækerø terr. 10 B
0282 Oslo
Tlf.: 22 50 63 86

Redaksjonen avsluttet 5.10.2000.

Stoff til neste nummer må være
redaksjonen i hende senest

15 januar 2001.

Annonsepriser:

1/1 side kr. 1.200,-
1/2 side kr. 600,-
1/4 side kr. 400,-

Bildet på forsiden:
Kadriorg-slottet

Av innholdet

Intervju med Kai Olaf Lie	5
Aust-Agder og Estland	10
Dus med Gorbatsjov	14
Intervju med Vaino Väljas	
Liverne	24
Narva Elektrisitetsverk	26
Fennougristikk	28
Kanada med såre tær	32
Folketelling	33
Kultur	34
Idrett	41
Kryssord løsning	44
Ny kryssord	46



Frå redaksjonen

Her er vi igjen med nytt og litt mindre nytt om Estland. Det aller nyeste rekk vi aldri å få med når vi berre har tre-fire nummer for året. Vi skulle så gjerne hatt ein artikkel om mottakinga av nasjonalhelten Erki Nool som vender heim frå Sydney om eit par dagar med tikampgull om halsen. Vi ser kor viktig den bragden er i den estiske nasjonsbygginga.

Korleis nasjonen elles kan byggast, det har ambassadørane Peep Jahilo og Kai Olaf Lie bestemte oppfatningar om. Dei treffer du på medlemsmøtet 25. oktober.

Norsk-estisk forening satsar på kulturen og byr fram eit utval interessante bøker med tilknytning til Estland. Dei gir lesaren gode bokstunder samtidig som foreninga får pengar i kassa - begge delar like viktig. Kontakt Arne Sandvig i styret, adresse og telefonnummer finn du på baksida av bladet.

Takk til medarbeidarane for all motteken post. Vi vil gjerne ha meir, så stå på.

Fra lederen i Norsk-estisk forening

Kjære Leser

Sommeren er forbi, og vi sitter igjen med minnene etter forskjellige opplevelser. En del av våre medlemmer har sikkert vært i Estland og utvidet sitt bekjentskap, blitt kjent med nye mennesker, og kanskje noen har fått en ny idé om ting vi kan ta fatt på i foreningen. På årsmøtet var det noen som etterlyste medlemsmøter i foreningen. Vi fikk holdt ett i vårsemesteret, og holder også ett nå **25. oktober**. Informasjon er vedlagt, så jeg håper at folk møter mannjamt opp. Hjertelig velkommen!

Er det noen av våre medlemmer som gjerne kunne tenke seg å gjøre noe i forhold til Estland, men ikke vet hva det skulle være, ja, da synes jeg at jeg har en god idé. Bli fadder eller bifadder for et barn i Keila SOS Children Village. Bifadder som er mest aktuelt, koster kr. 1.800,- i året. Du kan ta kontakt med **SOS BARNEBYER, Postboks 733 Sentrum, 0105 Oslo, tlf. 22 47 92 80**. Jeg har vært fadder i flere år og vet at det gjøres et godt arbeid der nede, og jeg føler det er godt å kunne bidra. Lykke til!

Fra styret kan jeg rapportere at vi står på for å gjennomføre vårt arbeidsprogram, og det ville bli enda mer inspirerende om det var litt mer kontakt inn fra vår medlemsmasse. Den kontakten savner vi. Vi håper å møte mange av dere på høstens medlemsmøte, og så ønsker jeg alle medlemmene en fin høst.

Med beste hilsen Martin Killi



KOL Vi har et stort nettverk i miljøet – parallelt med det nettverket som bygges opp mellom Norge og Estland og som jeg ser blir tettere og tettere. Det forbauser meg litt også å se



hvordan nærværet av norsk kapital vokser. Det er store norske investeringer i Estland. Jeg trodde det skulle falle ned, for vi er tross alt ikke noe stort land, men vi ligger høyt oppe. Vi er tilbake i de mønstre vi hadde før okkupasjonen. Det gjenopprettes her et nordisk-baltisk

kultur- og økonomisk område. Derfor er jeg så glad for det som skjedde i Pärnu på statsministermøtet i august, hvor de endelig fant ut at $5 + 3 = 8$. Dette er et symbol for i hvilken retning det bærer.

For det å knytte de baltiske land tettere inn i det nordiske formelle og uformelle nettverket, det er helt riktig. Det er 8 i den nordiske familien, og de er knyttet sammen med historiske bånd som går langt tilbake. Jeg tror de går tilbake til før vår saga- og krønikelitteratur, de går tilbake til folkevandringstid, man har jo kystarkeologiske funn som tyder på det.

TF Er det ikke fare for at det blir $7 + 1$, og at den eine er Noreg?

KOL Nei, jeg sikter ikke til formelle organisatoriske tilknytninger. Dette er mer kulturhistorisk-geografisk, det er ikke noe som vi skifter på etter hvert som juridiske eller formelle tilknytningsformer endrer seg. Dette er noe som ligger i jorda, i historien, i geografien, så å si. En naturlig familie av nasjoner. Det er disse kystene som har vært

bundet sammen vannveien. Det er derfor jeg sier at Bergen er naboby til Tallinn. Det er politisk veldig viktig at besøkende ser veldig godt på Gamlebyen, for man får et veldig sterkt inntrykk av hvor nær det ligger ... inklusive hansaskiltet fra Bergen på olavslauget, og

Olavskirken og det hele.

TF Dere kommer vel til å besøke Estland siden?

KOL Ja, vi skal sørge for det! Det er nok å gjøre her. Vi har en del drømmer og prosjekter som det er litt for tidlig å snakke om. Når man går av med pensjon, får man mer å gjøre enn man hadde før. Vi skal se om vi kan få fortsatt dette arbeidet ... på hver vår kant. På det akademiske område først og fremst. Her er det meningsfylt å operere.

TF Eg får ei kjensle av at det berre er estarane me snakkar om.

KOL Norge har vært engasjert i integreringen, det har vært en av de store oppgavene her. Vi har hatt suksess. Vi hadde over en to-tre års periode estisk-undervisning for 1500 russisktalende jernbanearbeidere i Eesti Raudtee. Dette var et av de største prosjektene. Jeg ser nå slutten på språkproblematikken. Esterne klarer dette selv nå. Språket har vært en barriere mot integrering, og nå er man kommet over den terskelen. Vi ser unge mennesker med barn, de vet meget godt hva som er nødvendig, og da går det den veien det skal. På integreringssektoren er dette språklige aspektet det viktigste, og der har Norge – særlig sammen med de andre nordiske landene – tilført noe vesentlig. Vi arbeider i nær tilknytning til de andre nordiske land og koordinerer våre prosjekter.

Nå er man over initialfasen der en får i gang de fundamentale bilaterale relasjonene. Vi har hatt en periode med oppbygging, og da har det vært $5 + 3$. Da har balterne vært på vei inn i den nordiske familie på en måte, men når vi bygger et nettverk av de 8, får man det på en basis som en har hatt mellom de

nordiske land. Det er mye raskere når en ikke behøver å gå gjennom de mer formelle kanaler, men kan ha kontakt på fagfolknivå. Det blir stadig tettere kontakt med de som er direkte involvert i prosjektene på alle nivåer. Regionale kontakter på det kommunale og fylkeskommunale nivå har vært en suksess. Jeg fremholder stadig vekk dette med Pärnu og Buskerud.

Det er ikke bare en enveisgate lenger, for her er det en kultur som i sin enorme bredde og kvaliteten er imponerende. Man ser det ikke bare på musikken og litteraturen, man ser det også på ungdoms og barns væremåte. Det er en sterk europeisk kultur på sitt beste som blir reflektert i menneskenes og ungdommenes og barnas oppførsel. Høfligheten var også noe som slo meg da jeg kom hit, en genuin høflighet. Stil! Veldig fint! Det bør bli toveis. Nordmenn kan lære.

TF Dei som kjem frå Noreg, har ofte ei ovanfråhaldning. Kvar skal me no få motivasjonen frå? Kvifor skal norskaner dra til Estland om ikkje for å hjelpe?

KOL Hvorfor kan de ikke gå på opera? Hvorfor kan de ikke reise og se på sangfestivalen? Beundre esternes kunst?

Det er derfor jeg sier at dette må selges i utlandet. Folk er ikke oppmerksomme på kulturen her.

TF Det verkar som det norske kulturtilbudet i Estland også er blitt større dei siste åra. Det er kanskje noko ambassaden har arbeidd for?

KOL Ja, og det er ekspertisens oppfatning, man ser det som så viktig at man kjører ressurser denne veien. Møbelutstillingen vi åpner til uka og opplegget

for neste år, de er en del av en større plan, en offensiv i Baltikum på kulturfronten.

TF No vil Norsk-estisk forening gå inn for ein estisk offensiv i Noreg. Det skal bli lærebok i estisk og språkkurs.

KOL Veldig viktig med sånne ting som estiskkurs for nordmenn. Ingen tvil om at det fins muligheter her, så vi bør oppmuntre til å lære seg estisk. Det er et vesentlig arbeid disse foreningene gjør. Sånne ting er viktige. Det minner meg om at jeg har glemt å melde meg inn i Norsk-estisk forening. Det må jeg straks gjøre. Både jeg og kona. Foreningene er viktige.

Det vi ser, er jo at engelsk anvendes mer og mer, selv innenfor nordiske kretser, så det er en utvikling som er på vei. Det kan være meget praktisk også mange ganger, selvfølgelig. For oss byråkrater er språket kun et instrument som skal være effektivt under visse forhold. Men for kulturfolk, så har det en annen side, det er klart.

TF Trengst det humanitær hjelp?

KOL Mindre og mindre. Situasjonen normaliserer seg, utviklingen går veldig raskt, så det vil jo snart høre fortiden til. Det fins gamle hjem, barnehjem osv. som har utmerkete bilaterale kontakte. Det er veldig sunt at organisasjoner, skoler, kirker og andre har kontakt med hverandre. I initialfasen var behovet akutt, og da ble alt mulig sendt over. Nå skal man etter hvert begynne å være litt mer kritisk. Jeg er så gammel at jeg husker hvordan det var i Norge etter krigen. Da mottok vi fra utlandet slikt som fikk en til å undres på hvordan det stod til med informasjonen på avsenderens side. Det blir etter hvert en

annen struktur i dette.

TF Gjer Noreg noko for å hjelpe Estland inn i Eu og Nato?

KOL Partnerskap for fred er den paraplyen vi arbeider under. Vi har hele tiden vært blant de fremste når det gjelder å støtte Estlands bestrebelser. Esterne er nå mest opptatt av EU-prosessen, og Norges erfaringer om forhandlingene har vært til nytte for esterne. Vi har stadig en utveksling av tjenestemenn.

På det militære området er det samarbeid når det gjelder personell og administrasjon. Vi har to lærere ved Baltic Defence College i Tartu, og vi har nå offiserer i forskjellige sammenhenger i treningsøyemed her, for kortere og lengre perioder. Sammen med de andre nordiske land har vi et stort engasjement her. Også en del materiell hjelp ... Norge har sendt en torpedobåt til hvert av de baltiske land.

Det som foregår akkurat nå er det vi kan kalle estpers – personell, administrasjon, utvikling av management og reserveoffiserskonsept og tillitsmannsordninger og alt dette som har med personellsiden å gjøre. Dette er det viktigste vi nå er engasjert i. Vårt bidrag er ikke så mye materielt som utdanningsmessig.

De nordiske landene koordinerer innsatsen så det ikke blir så mye dobbeltarbeid. Esterne samarbeider enormt mye med finnene som har hatt ansvaret for grensepolitiet og grensesol-datene.

TF Noreg var ofte nemnd i samband med flyplassen i Tallinn.

KOL Vi er stolte over å ha fått lov til å koordinere fornyelsen og oppbyg-

gingen av den. Først installerte vi oss her som eksperter på luftkontrollsystemet. Etter at flytårnet var ferdig, ble det Luftfartsverket som også fikk ansvaret for å holde hånden over fornyelsen av hele flyplassen, og det har vært en stor suksess.

Jeg håper den direkte flyforbindelsen mellom Oslo og Tallinn kommer tilbake. Det er en økende trafikk. Vi ser det her i huset også, det er stadig flere pass som må etterlyses. Vi kan jo føre statistikk over trafikken ved å se hvor mange som har mistet og glemt passet sitt. Denslags gir oss et bilde av trafikkvolumet. En kommer ikke på det når en reiser innenfor Norden at en skal ha pass med seg hit – foreløpig.

Noe nordmenn kan støtte er organisasjonslivet, som jo er et viktig element i oppbyggingen av samfunnslivet. Etter femti års kommunisme var det ikke noe igjen av det. Når vi nå er kommet til neste fase i kontaktene, så er det kanskje der vi kan komme inn. Jeg tenker f.eks. på de store sosiale problemene i sørøst. Der kunne en trenge organisasjoner som f.eks. kvinnene kunne bruke – klubber, helseforeninger, jeg vet ikke hva. Etter sovjetokkupasjonen fikk man det veldig travelt med å bygge opp næringslivet. Nå er kanskje tiden kommet til å bygge opp et organisasjonsmønster som kan hjelpe folk, og da er kontaktene med Norge og de nordiske organisasjonene viktige. Under okkupasjonen var foreninger et middel til å spionere på folk, så estere er veldig skeptiske, men der kan vi ha noe å bidra med.

TF Og om estaren skal stå i eit lag, så vil dei velja kven dei skal stå saman med. No blir det etablert ei ny norsk

foreining her i Tallinn i tillegg til den gamle, Estisk-norsk selskap. Dei nye kallar seg Bjørnson-selskapet. På programmet har dei krav om norsk satelittfjernsyn i Estland.

KOL En litterær forening. Det er flott! Foreningene har hvert sitt felt. La hundre blomster blomstre! De får sin egen vinkling. Det kan være fint om vi får en bjørnsonklubb, en hamsunklubb, en ibsenklubb ... en filatelistklubb ... hva som helst. Jo flere, jo bedre. Det er plass til sånt. Vi har den tradisjonen, både i Norge og Estland, med individualisme og særpreg der vi sitter på våre tuer og driver med våre ting i forskjellige lokale avskygninger. Det passer vår kultur. Dette er et lite land som en skulle tro ikke har råd til å splittes opp. Men jeg tror det er nettopp rikdommen ... sterke individer.

I vestlige land har man ikke et ordentlig bilde av dette landet. Jeg kom her og fikk en overraskelse. Under hele min karriere i utenrikstjenesten har jeg drevet med sikkerhets- og forsvarspolitik, og denne fronten var den mest spennende under den kalde krigen, Klaipeda og Paldiski og ... Jeg hadde liksom aldri tenkt på det som noe annet enn et område som lå under det store imperiets hatt. Og når du tar bort den hatten, så blomstrer en kultur som er deg så nær. Det har noe med nasjonalkarakter å gjøre. Det er et slags ikkeverbal kommunikasjon. Det er noe vi kan oppfatte hvis vi har tentakler lange nok. Nordmannen som kommer hit, møter på en positiv måte seg selv. Og det er noe som skulle brukes av propagandaministeriet, hvis de hadde hatt ett.

Aust-Agder og Estland

Det er mange måter å reise til Estland på. Hvis noen drar med buss, kan en være nesten sikker på at det er et kor, en folkedansgruppe eller – f.eks. et bygdekvinnelag. For to år siden drog et slikt busslass med bygdekvinner fra Aust-Agder i østerled. Der knyttet de vennskapsbånd på vestsida av Peipisjøen. Gjensikten fant sted 13.-20. mai i år.

Forhistorien går lenger tilbake. Kruntappen i hele opplegget har vært Maie Nisu fra Alatskivi Maanaiste Selts (Alatskivi Bygdekvinnelag), nåværende ordfører i Alatskivi. Sammen med daværende nasjonale utenlandskontakt i

Norges Bondekvinnelag, Anne Sørboten Tveide, la Maie Nisu et grunnlag for kontakt og samarbeid mellom bygdekvinner i Estland og Norge.

Tidspunktet for årets besøk fra Estland var valgt med stor omtanke: Gjestene skulle få oppleve den turistbegivenheten 17. mai er. Ja, de fikk til og med anledning til selv å delta i borgertoget i Arendal.

Aust-Agder Bondekvinnelag var vert. I praksis betydde det at flere lokale bygdekvinnelag var i aktivitet. De 47 estiske gjestene ble innlosjert i familier i Høvåg, Åmli, Moland og Holt, og på ei uke var det gode muligheter til å bli



Estisk-norsk forsøstring i Arendal 17. mai.

kjent med hverandre.

På mange måter var det tydelig at det var lagt ned mye arbeid i forberedelsene. To dager var avsatt til et seminar på Bygland Fjordhotell. Gjestene hadde selv foreslått temaet: Kvinner og selvtilitt, kvinner og politikk, kvinner og organisasjonsarbeid. Så da passet det sikkert godt at alle ledsagende menn ble sendt på tur i distriktet mens kvinnene rustet seg opp med solide doser norsk kvinneerfaring. Hovedforeleserne var May Britt Lunde, Ap-politiker og tidligere ordfører i Tvedestrand, og Turid Rostøl, leder for pedagogisk-psykologisk distriktskontor i Tvedestrand og Vegårshei.

Gjestene hadde også ytret ønske om å se hvordan barn og eldre har det i Tvedestrand. De besøkte en barnehage og fikk en omvisning på Strannasenteret der de blant annet hilste på æresmedlemmene i Holt Bygdekvinnelag, Solveig Albretsen og Gudrid Skåland.

Av programmet ellers nevner vi omvisning på Holt videregående skole,

kaffe med Jan Kløvstad på kommunehuset, kulturkveld på Kilsloftet og handletur.

PS. Kari Løvdal, som har rapportert om besøket både i Tvedestrandsposten og direkte til Estlands-nytt, forteller at de hadde god nytte av de estiske ord-bøkene som nå er å få i norske bokhandler. Forhåpentligvis er bygdekvinnene i Agder nå modne for neste skritt: Kurs i estisk!! Norsk-estisk forening gir med det første ut ei lærebok i estisk for nordmenn og håper at en av språkgruppene blir dannet f.eks. i Tvedestrand.

Kaarina Ritson, som er sekretær i Norsk-estisk forening, hadde fått oppdraget som tolk under esternes besøk. Om henne heter det i rapporten: "Tolken Kaarina er et kapittel for seg. Hun så raskt over de skriftlige notatene til foreleserne og formidlet essensen på en glimrende måte ved direkte oversettelse av det som ble sagt. Hun manglet ikke ord. Alt gikk flytende og raskt mens tilhørerne satt nærmest som fjetret. Det var full konsentrasjon i salen. Ingen tvil om at emnene fenget." (JV)

Fra russisk til estisk

Nå kan en lære estisk ved hjelp av et dataprogram. Materialet blir tilbudt av firmaet EVE System og er tilrettelagt for personer med russisk morsmål. For å ha nytte/glede av programmet, er det selvsagt nødvendig å ha tilgang til datamaskin. Har en det, kan en si at dette blir billigere enn å ta et vanlig kurs. En annen fordel er at en har materialet lett tilgjengelig i sin egen stue og kan bevilge seg en studietime når som helst

det måtte passe.

Programmet er kalt Combo og har den fordel at det også kan kompletteres. Det fins i tre ulike versjoner. Den enkleste har et ordforråd på 3450 ord og 1100 fraser fordelt på 21 forskjellige tema. Et spesialfelt som vil bli innarbeidd i Combo, er det ordforrådet som trengs når de russisktalende ungdommene skal gjøre militærtjeneste under estisk kommando.

Først i verda med IT-regjering

Så vidt me veit er regjeringa i Estland den første som går over til å halda møta sine på nettet. Det var vel eit naturleg steg på bakgrunn av utviklinga i landet. Det har vore ei eineståande satsing på IT-sektoren. Dei fleste av oss har høyrte om "tigerspranget" som skulle føra Estland fram til ein plass blant dei fremste. Det vart finansiert delvis med private og delvis med statlege pengar og konkretiserte seg i datamaskinar og internett samband for alle skulane i landet. Barna skulle få kunnskap og mogleikar til å leva i det 21. åruseten.

Når det gjeld bruken av Internett, er Estland no i alle fall mellom dei 20 fremste i verda. Tretti prosent av innbyggjarane nyttar Internett, mot færre enn ti prosent i f.eks. Latvia og Litauen. Av estiske ungdommar surfar heile 80 % på nettet. Alle skulane har datamaskinar og tilkopling til Internett. Det er om lag 20 elevar per datamaskin. I somme utkantstrok kan barna gå på skulen via Internett.

Om lag 19 % av folket har datamaskin heime. Berre i august månad vart det selt nesten 2 200 datamaskinar.

Det er oppretta 90 offentlege nettpunkt, i bibliotek og andre stader.

Estiske aviser kan ein lesa gratis på nettet, jamvel før dei er å få kjøpt.

Estiske bankar har 212 000 kundar som flyttar pengane sine ved hjelp av nettet.

Planlegginga er langt komen, så Estland kan kanskje bli det første landet der alle innbyggjarane har elektronisk identitetskort.

Tre operatørar tevlar om mobiltele-

fonkundane. Om lag 30 % eller 415 000 estlendarar nyttar mobiltelefon. I Tallinn og Tartu har alt fleire tusen gjort avtale om å betala parkeringsavgifta per mobiltelefon.

Eit privat IT-college kom i haust i gang med svensk støtte. Lærestaden tok inn 140 elevar.

Av det estiske statsbudsjettet går 1 % til IT-investeringar.

Og no altså regjeringa. Statsminister **Mart Laar** er ihuga surfar og vil gjerne ha æra for denne utviklinga. Kanskje fekk han ideen frå barna sine som visstnok er store datafrikar. Og heilt avgjerande sjølvsagt at IT-guruen **Linnar Viik** (35) tok seg av prosjektet. Han har studert og arbeidd ved den tekniske høgskolen i Helsingfors. I 1998 vart han vald til "årets estar". Han fungerer som rådgivar for statsministeren i IT- og forskningssaker.

Den gamle utopien om det papirlause samfunnet er no i ferd med å realiserast. Medan det til tidlegare regjeringsmøte vart kopiert ca. 17 000 sider av ymse dokument, blir alt no til elektroniske filer som statsrådene "blar" i på skjermen. Faktisk treng dei ikkje nødvendigvis alltid å vera fysisk til stades. Kulturminister **Signe Kivi** drog til Sydney for å gjera Estland synleg ved eventuelle estiske triumfar der. Ho gjekk på hotellrommet, kopla seg opp, og deltok med ministerkollegaene sine på regjeringsmøtet.

Neste steg vil etter det Linnar Viik hevdar, bli "direkte demokrati". Dei ein-skilde statsborgarane kan senda inn framlegg via nettet, samtala om dei og

røysta over dei. Samband med parlamentet i Tallinn får ein på adressa www.riik.ee. Der kan du mellom anna

finna ut korleis du får regjeringa i tale og når fram med spørsmål og framlegg som du kanskje har. (HS 19.9., O.L.Moe)

Baltikum og Norden: 5 + 3 = 8 eller ...?

Det nordisk-baltiske statsministtermøtet ble i år holdt i Pärnu 28.8. Temaene var EUs utvidelse, europeiske sikkerhetsspørsmål, regionalt samarbeid med særlig vekt på IT-sektoren, og arbeidet mot smittsomme sjukdommer i Østersjø-regionen. **Jens Stoltenberg** hadde hovedinnlegget om bekjempelsen av smittsomme sjukdommer.

Møtet betydde et slags gjennombrudd ved at aritmetikken 5+3 ble ansett som unødvendig. Det er ikke fem nordiske land pluss tre baltiske. "Vi er åtte!"

Etter at Finlands statsminister, **Paavo Lipponen**, hadde uttalt seg positivt om statsministermøtet og foreslått å omdøpe det til "de åtte", kunne han ta et langt skritt bakover i en sak som for balterne er ganske viktig. De måtte bare ikke tro at det er så snart eller lett gjort å bli medlem av EU. Esterne har optimistisk snakket om år 2002 eller 2003 som mulig tidspunkt. Nei, mente Lipponen, det vil trolig kunne skje tidligst i 2006.

Da Lipponen kom med den "spådommen", hadde han allerede fått kjennskap til den undersøkelsen den finske fagsentralen (FFC) hadde fått utført i Estland. Ifølge den står 400 000 estlendere klar til å dra over Finskevikla for å finne arbeid. Det kan gi hvem som helst kalde føtter i et land der arbeidsledigheten fra før av ligger på ca. 10 %.

Innenfor EU med fri flyt av alt som kan flyte, blir veien kort både for estere og estlandsrussere med en av de mer enn 30 ferjene som daglig tilbakelegger de 80 kilometrene fra Tallinn til Helsingfors.

Materialet for undersøkelsen var 998 estiske innbyggere i alderen 15-74 år. Hele 40 % kunne tenke seg å arbeide svart og 44 % var villig til å ta overtid så mye arbeidsgiveren ønsket. Fjerdeparten ville jobbe selv om de ikke fikk noe oppsigelsesvern.

Det som lokker estlenderne, er høyere lønn. Lønnsnivået i Finland er omtrent det tidobelte av det estiske. Samtidig begynner arbeidsledigheten å stige sterkt i Estland. Finland ligger nærmest, men mange ville egentlig heller til Sverige, og mest forlokkende materielt sett, var Tyskland.

Et tall som 400 000 er heldigvis nokså teoretisk. Det ville i praksis bety at nesten tredjeparten av Estlands befolkning skulle dra til Finland så å si med samme båt. De aller fleste mente dessuten at de kom til å vende hjem igjen til Estland etter en tid. Om lag fire prosent av de spurte forestilte seg at de kunne bo litt lengre tid i Finland. En langt større del av de russerne som ble spurt, mente at de kunne godt tenke seg å bli boende for godt i Finland eller i et annet land innenfor EU. (J.Langmyr 5.9.2000)

Dus med Gorbatsjov

Vaino Väljas, født på øya Hiiumaa 28.3.1931, faren båtsmann

- * studerte historie ved universitetet i Tartu
- * gift med Mai 1960, har dattera Tiina, sønnen Peeter, tre barnebarn
- * 1951-52 sekretær for ungdomsorganisasjonen ved universitetet
- * 1953-55 sekretær for bysovjetet i Tartu
- * 1955-61 førstesekretær for Estlands Komsomol
- * 1961-71 førstesekretær for bysovjetet i Tallinn, den første esteren
- * 1971-80 sekretær for sentralkomiteen i Estlands kommunistiske parti (EKP), ideologisekretær, siden beskyldt for nasjonalisme, nasjonalt sneversyn, patriarkalisme
- * 1980-86 Sovjets ambassadør til Venezuela, sideakkreditering til Trinidad og Tobago
- * 1986-88 Sovjets ambassadør til Nicaragua, fikk i stand fredsavtale mellom contras og sandinister i mars 1988
- * 1988-90 partisekretær for EKP (fra 14.6.1988)
- * 1990-91 leder for det nasjonale kommunistpartiet
- * 1991-92 leder for det sosialdemokratiske arbeiderpartiet

Samtale med Vaino Väljas i Tallinn
2.5.2000.

Av Turid Farbregd

Det var viktige ting på gang i 1988. Noen av oss er gamle nok til å huske det. Den sommeren av håp da Vaino Väljas ble toppmann i sovjetrepublikken Estland. Karl Vaino som hadde sittet i sadelen siden 1979, forsvant ut i mørket (og dukket først opp for kort tid siden som bortimot minstepensjonist i Moskva der han og kona gikk og drømte om gamle gode dager i Estland).

Skiftet var forvirrende også, reint navnemessig. Etternavnet til den forrige var det samme som fornavnet til den nye. Det går lett i surr for utlendinger. Han som het Karl var ikke noe til kar, mens Vaino Väljas viste seg å være en mann av usedvanlig etisk legning – for ikke å si *estisk* legning!

Väljas hadde ikke ført noen makt-

kamp. Han hadde vært åtte år i "eksil" som ambassadør for Sovjet i Venezuela og Nicaragua, der han nylig hadde fått slutt på den lange borgerkrigen. Han hadde rett til ferie etter mange års tjeneste i tropiske himmelstrøk, og han kunne ventet seg en hvilepause på laurbærene. Men Mikhail og Eduard hadde bruk for ham.

Ja, det er Vaino Väljas, ikke vi, som er dus med Mikhail Gorbatsjov og Eduard Sjevardnadse. Glasnost og perestrojka holdt på å løpe løpsk for dem. Väljas ble påsatt av de gamle vennene i Moskva for å skape orden i den opprørske lille sovjetrepublikken ved Østersjøen.

Vi husker stemmen hans i radioen når han snakket til folket. Det var en så enorm kontrast til det vi var vant til. For det første hadde de politiske lederne i Estland oftest snakket russisk! For det

andre – om de i det hele tatt tok det estiske tungemålet i sin munn, så snakket de det med russisk aksent. For det tredje – og uavhengig av språk – så var ordene oppgulp som skulle tilfredsstille Kreml. Vaino Väljas var en kontrast til alt dette. Vi holdt nesten pusten mens vi lyttet. Hvert ord ble tatt vare på av estere i ferd med å våkne av sløvhet og håpløshet, våkne til innsikt om at det kan være mulig å oppnå forandringer.



Vaino Väljas (Foto: T.F.)

Vaino Väljas ble partisekretær 14. juni 1988. To uker seinere holdt det sovjetiske kommunistpartiet sitt 19. partimøte i Moskva. Esterne drog dit med et dokument som ble kalt "Nytt program for Estlands kommunistiske parti". Det inneholdt krav om større selvbestemmelse, økonomisk selvstendighet, prioritering av estisk kultur og språk, representasjon i sovjetisk utenrikspolitikk, demokratisering av partiet og politisk pluralisme.

Siden gikk det slag i slag.

Han tar imot i den hyggelige lille byleiligheten på Liivalaia ikke langt fra

hotell Olümpia i Tallinn. Fotografier av barn og barnebarn, malerier og annen kunst, blomster, utsikt. Et typisk beste-foreldrehjem med et lett møblement som kan ha vært nytt den gangen herr og fru fikk sitt første ordentlige hjem sammen. Kaffekanne og noe å bite i er satt fram på et lite bord. Gjesten blir plassert i sofaen og husets herre slår seg ned i lenestolen vis-à-vis.

Han har bestemt datoen: 2. mai – "for da er jeg i byen likevel". Og intervjueren i sitt enfold trodde den gamle kommunisten skulle feire 1. mai. Dagen var riktig nok grundig feiret, men av en mye viktigere grunn: Kona, Mai, hadde fødselsdag. Hun ble feiret av barn og barnebarn. Nylig har de hatt 40-års bryllupsdag.

TF: Det måtte da vel være modig av ei ung jente å gifte seg med en partiaktivist?

VV: Ha-ha! De får spørre Mai når hun kommer snart, om hun hadde noen betenkeligheter. Ha-ha! Hun skulle ikke være lenge borte.

TF: Jeg har lest at faren Deres var sjøkaptein. Selv fikk De statsskuta å styre.

VV: Det var naturlig å ha yrke på sjøen når en bodde på Hiiumaa. Far var båtsmann. Han fikk forresten en gang et gullur med kjede av den norske staten. De reddet et norsk skip i havsnød. Båtsmannen var skipper på redningsfartøyet. Matrosene fikk sølvklokker. Jeg gav gulluret til sønnen Peeter da han sluttet universitet.

TF: Så Norge er innblandet? Jeg har forresten hørt Dem sitere norske forfattere – og Bibelen!

VV: Hiiumaa var materielt fattig,

men veldig kulturvennlig. Det var ungdomslag der med et utmerket bibliotek. Estland begynte i 1930-åra å gi ut nobelprisvinnerne, og en annen serie med nordiske romaner. Jeg som likte å lese, leste alle disse bøkene og leste også Henrik Ibsen. Når det gjelder den politiske venstreorienteringen, så har jeg ikke den fra Karl Marx og hans manifest. Snarere er jeg påvirket av Bjørnstjerne Bjørnson: Det flagger i byen og på havnen, av Ibsen, Selma Lagerlöf, Knut Hamsun og alt det andre jeg leste.

I barndommen gikk jeg på baptistenes søndagsskole i Nurste. Presbyteren, Ferdinand Våljas, var en fjern slektning. Jeg er takknemlig for at jeg gikk der. Til hver søndag skulle vi lese et kapittel i Det nye testamente. Og så måtte vi lære et bibelvers derfra utenat. Dette var til stor nytte i Latin-Amerika. Katolisismen er statsreligion der, og når jeg siterte Bibelen, oppstod det en lett forvirring: Sovjets ambassadør siterer Bibelen! Det het seg jo at det var djevelskapens imperium med ateisme.

Ganske tidlig fikk jeg interesse for historie. Jeg satte meg fore å lese hele Bibelen. Det ble sagt fra gammelt av at den som hadde lest Bibelen fra perm til perm, var veldig vis. Særlig er Det gamle testamentet interessant som historisk kilde.

TF: Var det riktig av nordmennene å gi fredsprisen til Gorbatsjov?

VV: Jeg tar hatten av for nordmennenes visdom og bøyer meg djupt. Det var ekstremt klarsynt. Ertetida får vurdere Gorbatsjovs bidrag til vår tids historie. Det er på mange måter motsetningsfylt, men det var stort at han gjorde slutt på den kalde krigen.

TF: Det var vel nærmest av vanvare? Gorbatsjov forstod ikke det som skjedde i Estland?

VV: Ikke engang en erfaren lege er alltid i stand til å si hvordan det vil gå med pasienten. Slik er det også i enda større grad i politikken, vanskelig å planlegge, forutse osv. Historiens utvikling gjør alvorlige korrektiver. Men Gorbatsjov forstod på en realistisk måte det som skjedde. Litt var jeg nok med på å narre en gammel venn da utviklingen i Estland skjøt slik fart sammenliknet med andre deler av Sovjet, og samtidig var den mye mer radikal. Gorbatsjov reagerte tross alt svært tolerant. Han var generalsekretær, og da det ikke gikk slik som han kanskje hadde tenkt seg, kunne han ha fjernet sårne som meg på røde rappen.

TF: De var satt på for å ordne opp. Ble Estland selvstendig fordi De lyktes eller fordi De mislyktes i arbeidet?

VV: Som student fikk jeg en innføring i individets rolle i historien. Jeg ønsker ikke at min beskjedne person skal framheves. Men til spørsmålet: Gorbatsjov hadde nok tenkt seg et annet resultat. Han aksepterte svært mye av det vi gjorde som en videreutvikling av perestrojka og glasnost, dvs. som en generell utvidelse av demokratiet. Han så han at det vi gjorde her under EKPs fane, fikk stor oppslutning i folket, og han trakk slutninger: Det var uttrykk for perestrojkaen og glasnostens hans. Ved å vise til disse, kunne vi gå ganske langt.

TF: I et foredrag framhevet De hvor viktig det er at båten blir rodd med to årer. Like ens i politikken. Når oppnådde De en slik innsikt?

VV: Mennesket velger ikke tid og

sted for sin egen fødsel. I 1940-åra, da jeg gikk inn i partiet, var det ingen annen råd. Det var det ikke i Norge heller; de som var født der, tenkte på sin måte. Dere ble ikke spurt da tyskerne okkuperte landet, om dere ønsket dette eller ikke. – Eller vi om vi ville ha Sovjet. Det var ikke den minste gnist av håp om noe annet. Vi måtte tenke på hva som var gjennomførbart innenfor Sovjet, bevare språk, kultur, ikke bli assimilert, ikke la landet ødes og forfalle. Vi skulle jo leve.

Og nå når Estland er fritt og selvstendig, er det nødvendig å ro med begge årer, ellers går staten – med et uttrykk fra Hiiumaa – rundt og rundt som en nyresjuk sau. Det er ei anna tid nå, oppfatningene er andre.

Gjennom Komsomol ble jeg kjent med Gorbatsjov. Vi tilhører den generasjonen som kom inn i politisk virksomhet i Krustjovs tøværperiode. I



Sammen med 300 000 landsmenn klapper Mai og Vaino Våljas for den syngende revolusjon 11.9.1988. (Foto: Kalju Suur)

1955 ble jeg valgt til førstesekretær i Estlands Komsomol og samtidig var Gorbatsjov førstesekretær i Stavropol-distriktet. Og slik møttest vi. Det var som et slags komsomolsk brorskap. Det hadde skjedd en stor politisk forskyvning i samfunnet. Den stalinistiske personkulten var fordømt. Vi var utsendinger til den 20. partikongressen. Fra samme tid er også vennskapet med Eduard Sjevardnadse; han var førstesekretær i Grusias Komsomol. Vi har vært venner siden 1955.

Mennesket utvikler seg hele tida. Som komsomolrepresentant fikk jeg dra til Sverige allerede i 1956. Jeg så det svenske samfunnet, sosialdemokratiet. Og i 1957 var jeg godt en måned med en delegasjon i England. Vi bodde ei uke i Cambridge, i St. Johns College. Ting jeg leste gjorde sitt. Naturligvis skjedde det en utvikling i oppfatningene mine. Et totalitært samfunn har ikke livskraft, det er feil å monopolisere en bestemt tenkemåte. I 1958 var jeg over en måned i USA, som medlem av den første ungdomsdelegasjonen fra Sovjet. Vi var i Iowa, bodde i familier i mer enn ei uke. Det åpnet horisonten.

Totalitarisme er fornuftsstridig. Den var påtvunget oss. Et menneske med sunn forstand skjønner at det må være meningspluralisme.

Og vi levde jo ikke i en sekk. Vi leste, vi hørte på radio. Jeg gikk inn i Komsomol med klar politisk overbevisning. Det er jo mulig å forbedre verden med venstrepolitikk: frihet, likhet, brorskap. Samtidig var vi ikke uvitende om verden. Vi så i hvilken grad den ideologiske retningen ble iverksatt, den praktiske realiseringen av ideene. Og så

oppstod det en slik splitting på grunn av motsetningene – en kontrast til egne idealer. Det fulgte skuffelser og vanskelige omvurderinger.

TF: Egne idealer, sa De. Hvordan oppstod de?

VV: Jeg er et svært alminnelig menneske. Idealene utvikler seg hele livet. Jeg mottok mye fra foreldre og lærere. Jeg vokste opp i en fiskerlandsby, en vanlig landsbygutt. Mann, vær deg selv!

Når fiskerne om morgenen kom til lands med garna sine, drog jeg som gutt til havna for å se på fangsten. Når det var mye fisk, falt det alltid noen ut av garnet og ned i båten: "nedfallsfisk" kalte vi dem. Nedfallsfisken ble samlet opp, og vi smågutter fikk beskjed om å gå dit og dit, til enker og fattige som ikke hadde noen mann eller sønn til å trekke fisk for seg. Nedfallsfisken var en del av ideologien. Ideologi er noe som former seg gradvis. Og jeg er blitt den jeg ble. Det er ganske enkelt slik, jeg kunne ikke noe annet.

Tidlig kristendom og praktisk kommunisme er veldig like, det er egentlig samme sak. Solidariteten: Det du vil andre skal gjøre mot deg, det skal du gjøre mot dem. Da snakker jeg om ufordervet kommunisme, om en ideologi som ikke er forvridd eller forvrengt. Kommunismen er egentlig som kristendommen – en skal dele brødet sitt med nesten. Det er ikke ideologien som er dårlig. Det er utøvelsen som er forvrengt til totalitarisme med forbrytelser.

TF: Hvorfor skriver De ikke memoarer?

VV: Jeg ønsker ikke å være subjektiv, men å skrive memoarer er nettopp å være subjektiv. Jeg har heller ikke noe

grunnlag. I åtte år førte jeg dagbok som diplomat, den blir oppbevart i Moskva. Fra historikersynspunkt forstår jeg at det nesten kan være en plikt å fortelle om en viktig periode slik jeg opplevde den. Det blir satt på trykk så mye som i realiteten aldri har hendt. På den andre sida har vi slike realiteter som møtene mine med den ene og den andre av verdens mektige – Gorbatsjov, Sjevardnadse, Jakovlev, eller med de viktigste konservative. Kanskje framtidens historikere ville hatt en kilde. Bare i dag har to forskjellige studenter ringt, som ville spørre om den perioden. Jeg ser jo hvordan det blir skrevet om den – eller rettere sagt hvordan Estlands nærhistorie blir omskrevet. Jeg veit at mange ting var annerledes enn de skriver. Med øyboerens ironiske humor kan jeg sitere Simón Bolívar: Seieren har mange fedre, nederlaget er foreldreløst.

Når vi nå leser om Estlands selvstendighet, oppdager vi at den hadde enormt mange fedre. Da blir jeg redd for å plassere meg selv inn i den rekken. Den naturlige beskjedenheten min tillater ikke denslags. Men litt skriver jeg da likevel, for meg selv og for barnebarna – tre stykker, noen herlige unger.

TF: Memoarene kunne være nødvendige for å få fram sannheten – om noe slikt fins.

VV: Folk må kunne lese flere framstillinger og danne seg sin egen oppfatning. Mange har spurt om jeg skriver noe. Det er dem som rett og slett forlanger at jeg skal gjøre det. Litt skriver jeg når jeg rekker det for annet arbeid – på jorda, i skogen og på sjøen. Men det er det viktigste nå: jeg hogger ved, roter

i jorda, fisker. Vi har en fritidsbolig i Lahemaa, drøyt et hektar. Det er naturvernområde med strenge regler for bruken. Men det forekommer alltid vindfall, og ved får vi også av skogskarene som har lovlig tilsyn med skogen og leverer trær på gårdsplassen. Så kutter jeg dem opp med sag og tar fatt på kløyvinga. Det er bra for helsa – liksom også turene i skogen, og i båt på sjøen, det er det aller beste.

TF: Johannes Käbin var partiets førstesekretær 1950-79. En vesentlig del av Deres karriere faller sammen med den perioden. Hva betydde Käbin for Dem?

VV: Han var en svært viktig person. En mann med et godt hjerte. Rettferdig. Jeg veit ikke hvorfor jeg ble valgt til førstesekretær i Komsomol, jeg studerte på femte året, var 24 år gammel. Jeg var den yngste i hele Sovjet. Hvorfor Käbin la merke til meg, hvorfor forholdet vårt ble slik ...? Vanskelig å si. Jeg har spurt ham. Han lo den joviale latteren sin og svarte at det var bruk for vettuge folk. Han forholdt seg veldig faderlig til meg. Kanskje det at jeg i ung alder ble alene ...? I løpet av tre år mistet jeg begge foreldrene og den eneste søstera, hun døde bare 20 år gammel av tuberkulose. Som 17-åring stod jeg alene i verden ... Kanskje så han i meg sin egen ungdom ... Slik kan en tenke nå etterpå. Trolig innså han at det var nødvendig med en annen type partikadrer – ikke de som hadde hentet sovjetregimet til landet. Han skjønnte sikkert det som hadde vært og forstod bedre landets behov. Jeg har sett med egne øyne hvordan Käbin kjempet for Estland mot den i sannhet bakstreverske moskvapolitikken. Vi var sammen hos den herostratisk berømte

grå kardinalen, Mikhail Suslov, sjefs-ideolog i Sovjets kommunistparti. Käbin motsatte seg svært resolutt nye ideologiske krav, og takket være han, ble det ikke noe av. Käbin var førstesekretær under den verste perioden. Uten han kunne det sett helt annerledes ut. Selvsagt var også han et produkt av sin tid, han kunne ikke hoppe ut av de gitte rammene.

Käbin forble en overbevist sosialdemokrat og sosialismens forsvarer, samtidig som han jo så forbrytelsene med egne øyne og erfarte dem på eget skinn. Han stilte seg ytterst negativt til sider ved partiets praksis. Også hans egne nære slektninger ble offer for Stalins forfølgelser. Om han ikke hadde dradd til Sibir på eget initiativ, kunne det samme ha skjedd han selv. I 1928 kunne han selv ha vært blant ofrene. Det var nok den gangen at en var ester.

TF: Har De noen gang latt handlingene være styrt av redsel?

VV: Med litt ettertanke må jeg si at det er klart jeg har. Ikke av skrekk for hvordan det kunne gå med meg selv, men skrekk i den forstand at jeg forstod konsekvensene av en handling ..., eller om en handling ikke ble utført ... Tida og omstendighetene tvang meg til å gjøre ting som stod i strid med min indre overbevisning. Kall det frykt eller kall det hva som helst ... Jeg ville kalle det uunnngåelighet.

TF: Jeg husker en gang tidlig i 1980-åra en estisk kunstner som sammen med sine elever hadde satt opp en utstilling i Finland. På vernissasjen holdt han en panegyrisk tale for sovjetregimet. Det var prisen han betalte for at studentene hans skulle få se et glimt av verden

utenfor Sovjet. Det er noe av det menneskelig sett mest fornedrende jeg har vært vitne til. Som partisekretær måtte jo De til stadighet holde slike taler.

VV: Naturligvis. Men selv i slike situasjoner hadde vi et håp om at det fantes ting som det var mulig å utrette. Jeg kan ikke slå meg for brystet og si *mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa*.

Om du ble satt inn i verden på nytt for å leve under de samme forholdene, ville du da gjort noe annerledes? Nei. Du kan skamme deg over bestemte episoder og med etterpåklokskap si at du ville handlet annerledes. I ungdommen deltok jeg gjerne i amatørteater. Vi spilte *Varulven* av August Kitzberg. Den gamle matmora på Tamaru sier: "Sånn er livet, og det er ikke for oss å fordømme det." Så langt jeg har kunnet, har jeg etterlevd fars ord og vært trofast mot meg selv.

TF: Hvordan vil det gå for Estland framover?

VV: Den som hadde evner som oraklet i Delfi! Hvert menneske har sine tanker og ønsker knyttet til framtida, som at barnebarna må for all del slippe å gjennomgå det samme som en selv. Min generasjon rakk akkurat å se det frie Estland. Jeg begynte på skolen 1. september 1939, samme dag som Den andre verdenskrigen begynte. Vi så Sovjets første okkupasjon, deretter den tyske okkupasjonen, så den andre sovjetiske okkupasjonen. Jeg sluttet skolen våren 1945 da Sovjet festet grepet på Estland. Krigen var nær innpå i barndommen. Som om ikke det var nok, ble jeg i 1986 sendt i krigen, altså overført fra Venezuela til Nicaragua som Sovjets

ambassadør. Det var en borgerkrig som det nicaruganske folket ikke ønsket, men som de to store, USA og Sovjet hver hadde like stor skyld i. Jeg ble sendt til Nicaragua fordi – som Gorbatsjov og Sjevardnadse uttrykte det – det er nødvendig å slutte fred. Det var et av de alvorligste spenningsområdene i verden, og det stod som en hindring for Gorbatsjovs fredspolitikk. Moskva hadde behov for en person de hadde full tillit til, en som snakket sant – ikke en fra forsvarsdepartementet eller sikkerhetstjenesten med sine yrkesinteresser, men en som drar dit og sier hvordan det er. Og i mars 1988 ble det sluttet fred. Erkebiskop kardinal Otando y Právo velsignet den sovjetiske ambassadøren. Det følte som en hadde gjort noe virkelig stort. Og om jeg bare et milligram medvirket til freden, så har jeg den tilfredsstillelsen at jeg var til nytte.

TF: En person de stolte på ... Var det gjensidig? Hadde De selv tillit til de gamle vennene i Kreml?

VV: Ja visst. Det var karer jeg kunne snakke med på likefot - ikke som en liten tjenestemann. En uttalelse av Sjevardnadse ble sitert i radioen vår nylig: Om KGB hadde tjuvlyttet til det han og Vaino Väljas samtalte om i ungdommen, så ville de begge to blitt innesperret. Jeg hadde virkelig følelsen av full tillit.

TF: Gorbatsjov og Sjevardnadse var tydeligvis fornuftige mennesker. Hvor kom brutaliteten og undertrykkinga fra?

VV: Gorbatsjov fikk for kort tid. Dette etterpå å vite eller si hvordan en skulle ha gjort ... Var det nødvendig med første verdenskrig? Andre verdenskrig? Å slå ihjel millionvis av mennesker? Mennesket er en dyreart, og det

kommer så avgjort en katastrofe eller liknende som regulerer.

Egentlig er det systemet selv som avvfører sine egne banemenn, om det nå er KGB, eller noen annen ... disse kupp-forsøkene deres ... systemet graver lik-som sin egen grav. Det er alltid mulig å mane ånden fram av flasken, men uråd å få den tilbake dit igjen. Gorbatsjov var på en måte en fange av Kaukasus, for å bruke Tolstoj. Gorbatsjov rakk ikke å rense lufta. Det som var bygd opp over 70 år kunne ikke på et øyeblikk ... En gammel gamp blir ikke plutselig en ungfole. En kan ikke med ett slag ...

TF: Er De fortsatt medlem av partiet?

VV: Ja, medlem av det sosialdemokratiske partiet, vanlig medlem. Jeg trakk meg fra ledelsen. I 80-åra var jeg med da partiet begynte å vokse fram, da jeg kom tilbake til Estland og trådte inn i vervet som førstesekretær i kommunistpartiets sentralkommite. Og slik videre. Da partiet ble splittet og da vi dannet et selvstendig estisk nasjonalt kommunistparti, så var jeg leder ... leder for Estlands kommunistiske parti. Så tok vi navnet Det sosialdemokratiske arbeiderpartiet. Først var jeg leder der også. Så sa jeg at med navnet mitt kommer ikke partiet videre. *Der Mohr hat seine Arbeit getan! Der Mohr kann gehen* (Negeren har gjort arbeidet sitt, negeren kan gå.), heter det hos Schiller. Egentlig satt jeg for lenge, skulle ha gått før.

TF: I den trepartikoalisjonen som nå har regjeringsmakten i Estland, sitter de moderate som oppfatter seg som et sosialdemokratiske parti. Er de det?

VV: Jeg vil ikke være dommer. Til

Dem kan jeg si: Nei. De har ingenting å gjøre med klassisk sosialdemokrati. Det mangler sosialdemokratisk ideologi og realiseringsmekanisme. En kan jo ikke sitte i en regjeringskoalisjon der den ene er et stivbeint høyreparti og den andre holder steilt på en liberal markedsøkonomi ... Hva blir det av sånt? Når vi på en håpløs måte blandet begrepene, sa matematikklæreren: *Gutter, dere har et mixtum compositum* i hodet. Det er en slik lapskaus som ikke ... Selvsagt kan en ha forbundsfeller, men sosialdemokratene makter ikke å iverksette noen kontroll av den høyrekonservative politikken.

TF: Men kanskje oppnår de innenfor en slik koalisjon mer enn de ville gjort utenfor?

VV: Er det mulig for den katolske konfesjonen å gå sammen med den augustinske ortodokse konfesjonen? Begge er jo kristne og tjener den samme guden, men de tolker Bibelen hver på sin måte. Kanskje tar jeg feil, men tilbake til det jeg sa i begynnelsen, at en mann må være en mann. Hvordan kan en sosialdemokrat ...? Bolsjevikene hadde også en slik parole: De skulle splitte tsarens дума innenfra. Om sosialdemokratene i Estland benytter seg av bolsjevistisk taktikk, så har de jo rett.

TF: Gikk De selv inn i kommunistpartiet med undergravingstanker?

VV: Det var mye som jeg langt fra var enig i. Paradoksalt her å nekte andre det en tillater seg selv. Jeg er kanskje for radikal på det punktet. Og det er ikke jeg som skal dømme, jeg står utenfor nå ... Får det være litt kaffe til? Nå skulle snart kona være her. Vær så god! Hun satte fram noen småkaker for oss her.

Egentlig ville jeg selv ha laget laksesmørbrød, men av beskjedenhet ... Det er ikke så greitt å servere laks for norsker. Men neste gang De kommer ...

Det er viktig i verden med slike uegennyttige personer. De får meg til å huske pater Fabretto i Nicaragua, katolsk pater som organiserte et asyl eller barnehjem for barna til foreldre som var døde i krigen. Mai, kona altså, var nestleder i diplomatdamenes forening, og hun hjalp til. Slik ble jeg også kjent med padre Fabretto, og han er blitt stående som sinnbildet på det gode mennesket. Han forsøkte å oppdra over hundre barn på hjemmet. Og han hadde ikke noe annet enn den slitte prestekjolen og en så uendelig vakker sjel. Slike mennesker husker en! Et menneske kan være sjelelig vakkert.

Her må jeg få lov til å innskyte: Jeg har aldri utnyttet posisjonen til å skaffe meg selv og familien verken materielle eller andre fordeler. Men jeg tilstår å ha begått en statlig forbrytelse ... ja, jeg bedrog staten på det groveste.

Det forholdt seg slik at det var snart jul og forfedelig knapt med mat. Så kom det inn et sovjetisk skip med ris. Men jeg tenkte på de byråkratiske snirklene; ville noe av dette kunne nå barnehjemmet? Så drog jeg til skipet som ambassadør. Det er en stor ære når ambassadøren besøker skipet, et eget rituale, flaggheising osv. Så satt jeg og pratet med kapteinen, spiste rugbrød og sild, og drakk litt brennevin. Jeg snakket som øyboer, jeg var fra sjømannsfamilie og ... Kort sagt ble jeg venner med kapteinen. Så sa jeg at det er straks jul og fortalte om barnehjemmet og padre Fabretto, og var det noen sjanser for at

litt av risen kunne nå fram dit.

Kapteinen var en mann med livserfaring. Han sendte bud på båtsmannen:

– Er lossinga ferdig?

– Ja, kamerat kaptein, den er straks ferdig!

– Bra! Si meg nå hvor mange rissekker ble ødelagt og gikk tapt under lossinga!

– Vi var veldig forsiktige – ingen sekker gikk i stykker.

– Båtsmann, jeg oppfattet ikke. Hvor mange sekker gikk tapt?

Båtsmannen begrep fortsatt ingenting, og kapteinen fortsatte:

– Se, ambassadøren er her. Barna lider nød og sulter på barnehjemmet. Jeg spør en gang til: Hvor mange sekker gikk tapt?

– Ti sekker, kamerat kaptein.

– Hørte jeg riktig, 20 sekker gikk i stykker? Trekk fra 20 sekker når du summerer opp!

Og de 20 sekkene ble neste dag fraktet til barnehjemmet med ambassadens lastebil. Jeg har aldri sett noe vakrere syn enn da vi drog dit julekvelden, kona og jeg, og barna sang julesanger.

Mai gav ei dokke til ei lita jente, ett av barna på hjemmet. Siden, da vi gjorde avskjedsvisitt, kom småjenta og smøg opp i fanget til Mai slik et lite barn smyer inn til mora. Vi skulle akkurat gå og padre Fabretto sier til jenta at nå reiser ambassadøren og frua herfra. Og jentungen gnir seg i øynene: Hva skal det bety at hun reiser? "Tu est madre mia. Du gav meg denne dokka. Du er mora mi, jeg har ingen mor. Du får ikke reise."

Men nå skulle vel straks Mai være her ...

Kort sagt



Politifolk vart oppsagde over heile landet for å spare pengar. I Tallinn kosta det 33,5 millionar EEK å bli kvitt 424 ordensvaktarar.



Ulvebestanden i Estland er på ca. 150 dyr, medan talet på gauper er om lag tusen.



Skuleåret kjører tradisjonelt i gang 1. september. I år manglar det ved skulestart lærebok i ti fag, fem på estisk og fem på russisk. Som vanleg gjeld det å finna dei skyldige. Denne gongen råkar det læreboksforfattarane.

Grensevaktene plukka opp 341 ettersøkte personar på Estlands grenser i 1999.



I andre kvartal 2000 steig gjennomsnittleg bruttolønn i Estland for første gong over EEK 5000.



Kvart år blir om lag 40 estiske barn adopterte til utlandet. Størst interesse for estiske barn er det i Sverige, Danmark, Finland og USA.



I Tallinn bur det 127 personar med minst ein million i skattbar innkome.



Per 1.1.2000 var det i Estland 27 barneheimar med til saman 1133 barn. I tillegg er det funne pleieforeldre til ca. 800 barn.



Gjennomsnittleg arbeidsdag for estiske kvinner er 10,5 time. Det er halvannen time meir enn gjennomsnittet for menn. Likevel er gjennomsnittleg kvinnelønn berre to tredelar av det mennene får.



Før skulestart i år var 20 skular nedlagde. Det totale elevtalet har gått ned med ca. 5 200 til 215 836. I år begynner 15 181 barn i første klasse mot 17 573 i fjor.



I fjor vart 101 nye bankautomatar sette opp i Tallinn.



I 1999 vart det utført 14503 abortar i Estland.



Av dei som vart spurde, meinte 63 % av skuleelevane i Tallinn at merkeklede og dyre ting er med på å gi dei ein respektert posisjon blant kameratane.



Dei siste fem åra er det utskrive 500 000 førarkort i Estland. I løpet av år 2000 vil dei siste førarkorta frå sovjetperioden bli utskifta.

Liverne

En av de østersjøfinske folkestammene er liverne. For tusen år siden bodde liverne på ei 60-100 km bred kyststripe fra elva Daugava i sør til de estiske områdene i nord. En annen livisk bosetning var i Nord-Kurland. Før andre verdenskrig var det livere bare i Kurland der stedet Mazirbe på kysten ca. 6 mil nord for Ventspils ble et midtpunkt.

Livernes ønske i 1920-åra om en egen livisk kommune ble ikke oppfylt, men ellers var aktiviten stor. Blant annet dannet liverne et eget sangkor i 1922, en livisk forening i 1923. Samme år ble livisk valgfag i skolen.

Mens det i 1939 enda var ca. 2000 livere, var tallet i 1948 allerede nede i fem-seks hundre. Til dette var det to hovedårsaker. For det første ble næringsgrunnlaget tatt fra liverne. De var hovedsakelig sjøfolk og fiskere, men sovjetregimet tillot ikke at folk hadde båter, de kunne jo stikke av til Sverige. All utøvelse av livisk kultur var forbudt, det passet ikke inn i den sovjetiske idyllen. Derfor var det i 1960-åra knapt 150 personer som vedkjente seg at de snakket livisk.

Nå er det bare igjen noen dusin livisktalende, og bare to familier bruker livisk til daglig hjemme. Rund omkring i Latvia er det et tusentall personer som betrakter seg selv som livere.

Etter Latvias gjenopprettete selvstendighet (1991) har staten anerkjent liverne som den andre opprinnelige folkegruppen i området ved siden av latvierne. Det ble dannet et historisk-kulturelt verneområde kalt Liverkysten. Virksomheten blir finansiert med midler

fra Latvias statsbudsjett. Siden 1989 har det første helg i august vært avholdt "liviske dager" i Mazirbe.

På dette språket, som bare har en håndfull nålevende talere, ble det i vår utgitt ei CD-plate der sangartisten **Julgi Stalte** (21) overbeviser oss om kulturens livskraft og om hvor overdrevet det er å snakke om liverne som et utdødd folk. Utgangspunktet for plata har vært folke-musikken. Etter hvert har stilen utviklet seg i retning folkerock. Men som Julgi sier: – Jeg synger ikke bare sanger, jeg synger også følelse. Og hun har allerede samlet sanger og følelser nok til ei plate nummer to som vi får håpe det blir mulig å realisere.

Julgi er forresten den eneste liveren i ensamblet, de andre sju er estere. Gruppen **Tulli lum** (betyr "het snø") ble skapt på folkemusikkfestivalen i Viljandi i fjor sommer. Julgi Stalte studerte på kulturcolleget i Viljandi, på linjen for folkemusikk. Hun mener det rekkes at de andre deltakerne er livere i hjertet. De sju esterne i bandet er kjente navn. Blant annet spiller **Jaan Sööt** akustisk gitar. Første brenning var på 2000 eksemplar, så skynd deg om du vil sikre deg dette klenodiet.

Vi legger til at Julgi Stalte gjør sitt for å øke livernes antall. Sammen med esteren Margus har hun sønnen Karl Oskar på to år. Han har allerede lært seg å forstå tre viktige språk: livisk, latvisk og estisk. Hurra for Margus som har hatt vidsyn nok til å ta konas etternavn. Staltene er en gammel livisk kulturslekt. På den måten lever liverne videre både i gavnet og i navnet. (JV)

EstLine

Fergeruten mellom Stockholm og Tallinn

Båt avgår fra Stockholm
hver dag kl. 18.00

Vi er også behjelpelige med
hotellovernattinger,
studieturer, skolereiser,
gruppereiser osv.

EstLine



C/O VIKING REISER AS
GRENSEN 9A 0159 OSLO
TLF: 22 42 72 22 FAX: 22 42 03 93

Narva elektrisitetsverk

Privatiseringen av næringslivet har i Estland vært svært effektiv, og staten har ikke så mye mer å selge. I fire år har det vært forhandlet med det amerikanske selskapet NRG som er interessert i å overta store deler av energiproduksjonen og -salget, eller helt konkret en anseelig del av Narva og Balti elektrisitetsverker, beliggende i nærheten av hverandre helt i det nordøstre hjørnet av Estland.

Grunnlaget for kraftproduksjonen er oljeskiferen i området. Den gir energi ved forbrenning, men den skaper også enorme forurensingsproblemer. Kapital er nødvendig for å investere i moderne og reinere produksjonsmetoder.

Regjeringen vil selge 49 % av statsbedriften Eesti Energia til amerikanerne. På mange hold er planene møtt med heftig motstand. Regjeringen og dens forhandlere er beskyldt for landsforræderi, det er forsøkt å stille dem for retten, det er samlet underskrifter mot salget, det er krevd nye valg i landet osv. Opposisjonspartiene, mange forretningsfolk, styret i Eesti Energia – alle har de opponert seg kraftig mot planene.

Opposisjonen har samlet titusenvise av underskrifter mot salget. Styret i Eesti Energia erklærte at de ikke skriver under på salgavtalen.

Noen detaljer: NRG går inn for umiddelbar prisheving på 22 % på elektrisk energi. Avtalen garanterer NRG en avkastning på 12 % på investeringene. Eesti Energia binder seg til å kjøpe elektrisk kraft fra det nye selskapet i 15 år framover.

Ifølge de beregningene Eesti Energia

har gjort, vil de tape over fem milliarder EEK på handelen. Tap vil det bli på grunn av høyere strømpris og fordi salgs-prisen er låg. Markedsverdien for kraftverkene er 1,5 milliarder, men NRG skal eventuelt betale bare 340 millioner for sine 49 %.

Arbeidssituasjonen i det nordøstlige Estland er den dårligste i hele republikken. I begynnelsen av juni deltok tusenvis i en demonstrasjon som krevde en utviklingsplan for regionen. Om NRG får iverksette planene sine, vil arbeidsstokken ved kraftverkene i løpet av fem år skrumpe fra 2200 til 500. Det betyr imidlertid ikke at antall arbeidsplasser blir redusert i like stor grad. NRG vil nemlig gjøre avtaler med andre firmaer som skal ta seg av rengjøring, renovasjon osv. Likevel er det ikke til å komme utenom at saneringene som skal gjøre energibedriften konkurransedyktig, vil ha innflytelse på sysselsettingen i området.

Fagorganisasjonen har ikke tatt endelig stilling til hvordan den skal forholde seg til amerikanernes kjøp. Når NRG har til hensikt å iverksette ombygging og forbedringer, så vil dette skape mange nye arbeidsplasser. I siste instans vil antall arbeidsplasser alltid være avhengig av lønnsomheten for bedriften. For fagforeningen er det arbeidsplassene, lønningene og de sosiale garantiene som er avgjørende.

Sosialminister Eiki Nestor har under forhandlingene lagt vekt på de sosiale garantiene. Ifølge avtaleutkastet skal NRG opprette et sosialfond på 5 millioner dollar.

Sett med en utenforståendes blikk ser det ikke ut til å være noen økonomisk fornuft i salget. Det er imidlertid et faktum at energiprisene i Estland ikke kan bli holdt på dagens låge nivå i det uendelige. I realiteten foregår det en subsidiering, og det er en vanskelig vurdering og avveining når en kommer til det punktet at en på statsbudsjettet skal hente fram midler til slike overføringer som det er tale om.

Regjeringen har etter sigende likevel først og fremst hatt politisk strategi for øyet. Håpet skal være at handelen fører Estland nærmere et Nato-medlemskap. Den Nato-fuse presidenten, Lennart Meri, har imidlertid også tatt affære. Han sendte regjeringen et brev der han oppfordret til revurdering av salgavtalen. Han mente det ikke kunne tas på alvor at avtalen skulle øke Natosjansene.

Også EU har innvendinger fordi avtalen vil komme til å hindre den fri konkurransen. Utenriksminister Toomas

Hendrik Ilves stod fram med en forsikring om at salget ikke ville være noen hindring for EU-medlemskap.

Opposisjonspartiene satte i gang en omfattende annonsekampanje mot privatisering av kraftverkene. I estiske aviser kunne en lese: "Vi kan fortsatt si NEI til salg av kraftverkene."

Opposisjonen oppfordret til demonstrasjon i forbindelse med ekstraordinær sesjon i parlamentet der forsamlingen skulle ta stilling til om privatiseringen av kraftverkene skulle underkastes en folkeavstemning.

Privatiseringen i Estland har vært forsert, og størstedelen av statens eiendom er solgt til utlandet. For tur står nå jernbanene der det har kommet inn fire anbud. Denne gangen deltar også estisk kapital. Om lag 30 forretningsmenn har dannet et selskap som forsøker å overta jernbanene. Av disse har de fleste solgt sine tidligere firmaer til utlandet. (Jostein Langmyr, 25.7.2000)

Piratkopier

I tillegg til Estlands egne innbyggere, har titusenvise, kanskje hundretusener av finner skaffet seg billige CD-plater og programvare til datamaskinene sine fra de mange ivrige selgerne på torg og gater. Langt de fleste platene og datamaskinprogrammene som blir solgt i Estland, er ulovlige kopier. Nå går endelig styresmaktene alvorligere til verks i bekjempelsen av ondet. Blant annet er det en nødvendighet for et land som strever for å komme inn i EU. Til og med en vanlig turist som blir tatt på

grensa med piratkopier i bagasjen, kan måtte punge ut med sju-åtte tusen EEK.

Tollen i Estland har også begynt å holde tilbake andre forfalskninger som merkeklær. Trailerlass med falske adidas- og nikesko er allerede kjørt på bålet. Det er alltid et framsteg sammenliknet med tilstanden før, men fortsatt er det mest av alt et spill for EUs øyne. Se, vi gjør noe! (aug. 2000 JV)



Fennougristikk – hva er det?

Fennougristikk er noe fennougrister driver på med. De er dagens utøvere av en vitenskap som en kan si ble født i 1669 da legen Martinus Fogelius i Hamburg gav ut et verk der han sammenliknet finsk og ungarsk og som den første ved hjelp av språkstrukturen beviste at disse språka er innbyrdes i slekt med hverandre.

Et par andre viktige årstall er 1872 da den første fennougriske lærestolen ble opprettet i Budapest, og 1883 da Suomalais-ugrilainen yhdistys (Finsk-ugrisk selskap) ble dannet i Helsingfors. Dette er aktivt den dag i dag. Det er det største vitenskapsselskapet innen dette faget i verden, og den viktigste når det gjelder å finansiere forskning og publisering innen fennougristikk.

Fennougristikk er vitenskapen om finsk-ugriske folk og språk. Forskere i dette emnet samlet seg 7.–13. august i år til kongress i Tartu. De kom reisende fra 26 forskjellige land, noe som vitner om den statusen og utbredelsen emnet har på verdensbasis. Den som ikke har fulgt med, blir f.eks. overrasket over fennougristikks sterke posisjon i et land som Japan.

Som kjent hører norsk til den indo-europeiske språkfamilien. De nordiske språka er nære og kjære slektninger. Fortsatt ser vi vanlige mennesker

slektskapen med tysk og engelsk. Men når vi kommer til persisk, begriper vi ingenting. Men også dette er et indoeuropeisk språk.

Finsk-ugriske språk utgjør en gruppe



Setu-kvinne fra Sørøst-Estland (Foto: TF)

innen den uralske språkfamilien. Bare tre finsk-ugriske språk har status som riksspråk i selvstendige stater: finsk, es-

tisk og ungarsk. De andre språka blir snakket av folkestammer i forskjellige land, særlig i Sibir i Russland. Estisk og finsk faller i undergruppa østersjøfinske språk. Slektskapen mellom disse to er fjernere enn mellom de nordiske språka, men noe nærmere enn slektskapen mellom norsk og tysk. Språklig sett er det å komme fra Finland eller Estland til Ungarn omtrent som om vi drar fra norsk språk til persisk. Så tro ikke at familieslektskap nødvendigvis betyr at en snakker forståelige språk for hverandre.

Unge forskere innen fennougristikk er i våre dager gjerne opptatt av etymologi – ordenes opprinnelse og deres vandring. Her kommer språkenes og folkestammenes kontakter og vandring inn.

Det er blitt forsikret gang på gang at EU støtter etniske og kulturelle minoriteter. Men innenfor EU – ja, utenfor også, for den saks skyld – skjer det på EUs premisser og der gjelder rasjonalisering og sentralisering. Så få og små som de finsk-ugriske folkeslagene er, får det dermed være mer enn nok om det blir opprettholdt noen få forsknings- og undervisningsstillinger i det øvrige Europa. Ellers får det stort sett bli opp til Finland, Estland og Ungarn å ta vare på det som skal ivaretas. F.eks. driver Sverige på harde livet og legger ned Finsk-ugrisk institutt i Lund, og de gjør det først og fremst med henvisning til tilbudet ved universitetet i København. Tiltaket er møtt med mange protester, så derfor heter det foreløpig at instituttet blir nedlagt, men det kan fortsatt bli undervist i finsk, estisk og ungarsk innenfor andre rammer ved læreanstalten. (JV)

Motorbane

Det er planer om å anlegge en bane for motorsport øst for Tallinn. Den skulle være av en slik standard at det kan kjøres F1-løp på den. Den skulle ikke bli så veldig dyr å anlegge heller – bare ca. 3,4 milliarder EEK, og med nesten “naturgitte” tribuner. Den er nemlig tenkt plassert i et gammelt kalksteinbrott. Der skulle bilene suse rundt i bunnen og publikum kunne sitte med god utsikt oppetter veggene i steinbrottet.

Så lenge finnene Mika Häkkinen og Mika Salo hevder seg så godt i denne sporten, vil det i hvert fall ikke mangle publikum. Halve Finland ville forsøke å komme over vika.

Tja, slik kan forretningsfolk og entusiaster drømme i et land der mange mennesker ikke ville klart seg uten humanitær hjelp fra utlandet. (E-M.G.)

Arbeidsløse

Tallet på arbeidsløse holder seg på et høyt nivå. I første kvartal år 2000 var det i Estland registrert 104 000 arbeidsløse. Det gikk i andre kvartal ned til 92 000. I prosent vil det si en nedgang fra 14,8 til 13,2 % av arbeidsstyrken. Ny oppgang er å vente når vi nå går inn i vinterhalvåret. Ledigheten blant ungdom var i andre kvartal 22,6 %. (JV)

Fridtjof Nansen

Polfararen og humanisten, Fridtjof Nansen, er alltid aktuell i Estland. I byrjinga av oktober blir det opna ei utstilling til hans ære i nasjonalbiblioteket i Tallinn. Utstillinga vil vera open til 28. oktober. (KT)

Gamle og nye eiere

Et annet sted i dette nummeret av Estlands-nytt blir det fortalt om komponisten Lepo Sumeras plutselige død i en alder av bare 50 år. Vi kommer aldri til å få vite hva vi tapte ved hans bortgang. Når noen dør altfor tidlig er det naturlig å lete etter årsaker, og det er menneskelig å solidarisere seg med den som ikke lenger er blant oss.

Lepo Sumera hadde etter kompliserte prosesser byttet til seg en leilighet på 140 m² nokså sentralt i fjerde etasje i en solid boligblokk på Gonsiorigata. Framstående kunstnere hadde ofte svært gode levevilkår i sovjetperioden. Flere av dem har endt sine dager i materielt kaos og psykisk depresjon. En av årsakene blir hevdet å være regjeringspolitikken i det økonomisk ekstremt liberale Estland.

Da Estland ble selvstendig og Mart Laars regjering satte i gang den omfattende tilbakeføringen av eindom til de som hadde vært eiere femti år tidligere, var det til stor glede for mange som uventet ble eiere av hus og leiligheter som de ofte ikke engang kjente eksistensen av. En del av eierne – eller deres foreldre eller besteforeldre hadde vært deportert til Sibir. Mange av de nye eierne var eldgamle mennesker som hadde flyktet fra Esland et halvt århundre tidligere. Mange av dem hadde til og med reist frivillig etter Hitlers invitasjon til de baltiske tyskerne osv. (den såkalte Umsiedlung).

Lepo Sumera var en av dem som måtte gjennomgå usikkerheten. Han sendte inn en offisiell forespørsel i 1994

for å få vite om noen gjorde krav på hans leilighet. Svaret var nei. Han gikk derfor i gang med prosessen som skulle gjøre hans familie til offisiell eier av deres hjem.

Det Sumera ikke visste, og det ingen gav ham beskjed om, var at samme offentlige kontor som hadde gitt ham svar, tre måneder tidligere hadde sendt et gledesbudskap til England, til en gammel mann hvis tyske mor en gang hadde eid leiligheten på Gonsiori, og som var utreist til Tyskland 1941. I brevet ble Sumeras leilighet tilbudt Mr. Kurgo, som ikke selv hadde hatt forstand til å gjøre krav på den. I første omgang var det snakk om erstatning, men han fikk det råd å ta imot selve leiligheten. Samme sommer kom Mr. Kurgo til Tallinn for å ta eiendommen sin i øyesyn.

Så en vakker dag, like før sommerferien, ringer det på Sumeras dør. Utenfor står et eldre engelsktalende par. Vi er eierne av denne leiligheten, opplyser de.

Sjokket for familien Sumera var ubeskrivelig. Kona drog på landet med barna. Lepo Sumera ble igjen i byen. Femte symfoni var halvferdig, men problemene med leiligheten driver ham nesten til vanvidd. Familien har ingen midler til å skaffe seg noe annet. Det engelske paret står på sitt: En berømt komponist og tidligere minister må jo klare dette, mener de.

Årene gikk med søknader og skriv i forskjellige retninger. Estisk presse som har forsøkt å undersøke saken i dens krinkler og kroker, har avdekket mange bisarre forhold.

Sumera befant seg fortsatt i usikkerhetens helvete da han rundet femti år 6. mai i år, og gjorde ære på gjestene med å få framført sin ferske 6. symfoni for dem. Til denne festen dukket ikke de prominente personene opp, slike som president, statsminister, kulturminister osv. De innfant seg derimot til begravelsen da den store komponisten var død knapt en måned seinere.

Livlig båttrafikk

Persontrafikken over Finskevika viser ingen tegn på stagnasjon. Om sommeren er det daglig over 30 skipsavganger i hver retning mellom Tallinn og Helsingfors. I slutten av august kom meldingen om at selskapet Tallink hadde bestilt et passasjerskip fra Aker Finnyards i Rauma, Finland. Det får en kapasitet på 2500 passasjerer og vil bli satt inn i den såkalte cruisetrafikken. Selskapet Tallink har allerede tre store fartøy som går fra Helsingfors til Tallinn om ettermiddagen og vender tilbake etter ca. 20-23 timer, dvs. akkurat lang nok tid til at tørste finner kan føre i land kvotene sine.

Bestillingen betyr 1500 årsverk for Aker Finnyards. Det nye skipet skal leveres til høysesongen år 2002, dvs. i mai det året. Det blir det første nye skipet i denne trafikken på ti år. Det en ellers ser av flytende materiell på strekningen er gjerne noe tilårskomet. Opplegget med komfort, restauranter osv. vil først og fremst bety økt konkurranse for det finlandske selskapet Silja Line. I konkurranse med Silja opererer det estiske Tallink med et langt lågere lønnsnivå. (JL)

Boligsaken til familien Sumera, som tidligere var behandlet med stor nonchalanse av myndighetene, fikk med ett høy prioritet. Blant annet viser det seg da at Mr. Kurgo ikke har noen som helst rett til å gjøre krav på eiendommen. Tenk det, Hedda. Det kunne noen ha fortalt Sumera for flere år siden, og uten å blande Mr. Kurgo inn i affæren. (Eesti Ekspress 22.6.2000, JV)

En lærer så lenge en lever

Esterne har lagt for dagen en enorm evne til å lære kapitalismens og «demokratiets» spilleregler. En kaster ikke bort offentlige midler eller skattebetalernes penger på feriereiser. Nei fy og fysj! I stedet drar en på en høyst respektabel studiereise.

Europeiske land som esterne har mye å lære av – blant annet innen kundekontakt – er Italia, Hellas og Tyrkia. Utenfor Europa ligger det mye lærdom f.eks. i Thailand om en trenger innføring i økonomisk beregning. Et par uker i Venezuela for å lære om fjernvarme er sikkert en vel plassert investering. Om du ikke stiler så høyt, så må du som god ester i det minste unne deg selv og arbeidstakerne en tur til Sverige for å lære – hold deg fast: «korrekt estisk»!

Alle eksemplene ovenfor er plukket fra estisk presse. En av de mest omtalte studiereisene ble arrangert i 1997 for ansatte i finansdepartementet. Staten bekostet sine funksjonærer på studiereise til Seychellene i Indiahavet. I oppvasken som fulgte ble halvparten av reisedeltakerne sparket. Så var studiet bortkastet? Eller muligens lærte andre institusjoner og bedrifter å ordne seg enda smartere? (JV)

Kanada med såre tær

Dess større ein stat er, dess lengre er tærne. Og når tærne er lange, kan einkvan lett koma i skade for å trakka på dei. No har Estlands president, Lennart Meri, trakka ganske grundig på dei kanadiske tærne.

Meri var invitert til Kanada for å halda tale for estarar frå heile verda samla til estiske dagar – ESTO 2000. Denne festivalen blir arrangert med fire års mellomrom og deltakarane er tradisjonelt estarar som flykta unna sovjetregimet i Estland, og etterkomarane deira. Etter at Estland gjenoppretta sjølvstendet i 1991, har også «heimestarar» kunna delta. I 1995 vart ESTO arrangert i Stockholm med ei innlagd reise til «heimlandet».

Talen heldt Meri 10. juli i Toronto. Teksten vart sett om til engelsk og lagd ut på Internett der Lennart Meri har heimeside.

I talen kritiserte Meri Kanada for haldninga til Estland og estarar. Særleg tok Meri opp dei stivbeinte visumprosedyrane som var årsak til at mange estarar ikkje kunne koma til ESTO-festivalen. Det akademiske mannskolet, eitt av dei fremste kora i Estland, måtte i timesvis forklara for grensevakta at dei verkeleg var komne til Kanada for å syngja og ikkje for å organisera ei ny avdeling av mafiaen.

Meri oppmoda dei estiskætta kanadiarane til å visa den politiske styrken sin. I Kanada bur det fleire estiskætta enn i nokon annan stat i verda utanfor Estland. Dei vart oppmoda til å fortelja parlamentsrepresentantane sine at dei var skamfulle og indignerte på grunn av

det kanadiske utanriksdepartementet som stadig vekk omtalar Estland som «tidlegare Sovjet» og held fast ved eit nedverdige visumregime på ei tid då Estland står i ferd med å gå inn i EU.

Kanada fekk vidare høyra nokre sanningord på grunn av haldninga til estisk Nato-medlemskap. Igjen vart estiskætta oppmoda til politisk aktivitet. Dei kunne spela ei rolle med lobbyverksemd. Ved Nato-toppmøtet i 1999 hadde Kanada i tillegg til Polen, Tsjekkia og Ungarn berre støtta Slovenia og Romania i ønsket om Nato-tilslutning.

Meri stakk også ein torn i sida på Sarmite Bulte, kanadisk parlamentsmedlem med røter i Latvia. Ho har misjonert mot landminer som ein del av det militære forsvaret i Baltikum. Slik baltarane ser det, vil Kanada ta frå dei fattige det einaste forsvarsvåpenet dei har økonomisk evne til å skaffa seg. Sarmite Bulte har kravd ei offentlig orsaking av Lennart Meri for måten han ordla seg på.

Talen utløyste ein skarp note frå den kanadiske regjeringa. I noten blir det sagt at det er uråd å forstå korleis presidenten i ein vennleg stat kan uttala seg slik Meri gjorde.

Estlands ambassadør til USA er sideakkreditert i Kanada, og til ambassaden i Washington kom det mange krav om å fjerna talen frå Internett. Det vart gjort 17. juli.

Og 18. juli var Kanadas ambassadør til Estland, Peter McKeller, invitert til samtale med Lennart Meri på presidentslottet i Tallinn. Karane samrødde ein times tid, men kom ikkje med noka

offisiell felles fråsegn. Dei forsikra i alle fall på pressekonferansen etter møtet at forholdet mellom dei to statane var i orden. Men alle som hadde augo å sjå med, kunne i alle fall seia at særleg hjarteleg såg forholdet ikkje ut til å vera. På alle konkrete spørsmål svarte begge

svært unnnvikande. Det kanadiske visumregimet hadde ikkje vore drøfta, kunne dei fortelja. Pressa fekk inntrykk av at Peter Keller, som har residens i Riga, var komen til Tallinn for å høyra Lennart Meri fortelja reiseminne frå Kanada. (Olav L. Moe)

Folketellingen

De foreløpige resultatene av folketellingen i Estland ble kjent i juli. Ifølge disse var det ved utgangen av mars bare 1 376 700 innbyggere i landet. Det er nesten 190 000 færre enn resultatet fra foregående folketelling i 1989, og tallet er nesten nede på samme nivå som for 30 siden.

1959	1 196 800
1970	1 256 100
1989	1 572 900
2000	1 376 700

Resultatet var sensasjonelt og har ført til mye debatt. En så stor nedgang i fredstid kjenner en ikke til noe sted i verden. Selv ikke i Bosnia med krig og flyktingestrømmer, var nedgangen så stor. Og hvilke følger får dette for EU- og Nato-medlemskap om landet er i en slik forfatning at folk drar sin vei eller blir borte i hundretusenvis?

Det interessante er at kommentatorene plutselig ser ut til å ha fått en grenseløs tiltro til de sovjetiske tallene. De er riktige og sanne, så da har det enten skjedd en katastrofal nedgang eller så har tellinga vært dårlig gjennomført.

Når vi kommer oss etter det første sjokket, kan vi konstatere at en viss nedgang var registrert. Det blir ført statistikk som i andre land. Men også sammenliknet med statistisk sentral-

byrås opplysninger for 1.1.2000 mangler det 62 500 personer. Også dette må en nå finne en forklaring på.

Fylkesvis var nedgangen siden forrige telling størst i Ida- og Lääne-Virumaa – henholdsvis 22 og 17,4 %. Hvis det faktisk er tale om en nedgang, vil det her si at det er russere som er blitt borte. Og det kan vel langt på vei stemme. Dette er de russiskbefolkete industriområdene i nordøst. Med nasjonal løsriving fulgte omleggingen i næringslivet. Russerne var for en stor del importert som arbeidskraft til en industri som var kunstig skapt ved at den fikk ikke bare arbeidskrafta, men også råvarene fra andre deler av Sovjet, som samtidig var marked for de ferdige produktene. I løpet av 1990-åra gikk det for seg en stor utvandring til Russland.

Utvandringen av russere er også hovedårsak til nedgangen i Tallinns folketall. De foreløpige tallene setter mars-situasjonen til 404 000 tusen; det vil si en nedgang på 95 420, eller 23 %. Blant byene har bare Pärnu en enda større prosentvis nedgang. Denne byen ble stående med 45 700 innbyggere, en nedgang på 24,6 %. Her skylder vi å gjøre oppmerksom på at tallene enda mangler for Narva og de andre byene i nordøst. (20.8. Jostein Langmyr)

Heimeside

Forfattere og filosofen **Jaan Kaplinski** har etablert seg med heimeside. Frå tidlegare debattinnlegg veit me at Kaplinski uroa seg over materialismen og pengejaget som etter kvart tok overhand. No snakkar han om den nye totalitarismen som han kallar «forbruks-totalitarisme». Den er verre enn nokon av dei føregåande, for den får mennesket fullstendig i si makt. I verdas fattige land er den største faren fattigdommen og valdsbruken. I dei rike landa representerer dumskapen den største faren.

Du kan tasta deg fram til Kaplinski på internett via <http://moritz.botany.ut.ee/janka>. Lykke til!

Priit Pärn

På ein festival for animasjonsfilmar i Hollywood vann *Porgandite õõ* (Gulrotnatta) førsteprisen. Priit Pärn fekk filmen ferdig i 1998 og har sidan hausta premiar og lovord i fleire land. I neste omgang skal Gulrotnatta til Hiroshima – som ein av femti utvalde blant 1200. Estland er kjend for høgt nivå på animasjonsfilmane. Priit Pärn er sjølvmeisteren som ved fleire høve også er henta til Noreg for å lære frå seg litt av kunstam.a. på høgskulen på Volda.

Meri som kunstekspert

President Lennart Meri opna 11. august ei kunstutstilling i Tallinn. Den hadde fått tittelen Eesti maalikunst aastatuhande vahetusel (Estisk måleri ved

tusenårsskiftet). Meri var initiativtaker til utstillinga. Han såg med uro på den aukande eksperimenteringa med nye uttrykk i kunsten, og i takt ed dette den minkande interessa i folket for det som gjekk under namnet kunst.

Meri kontakta målaren Olev Subbi som sette Meris tankar ut i livet. På utstillinga er 41 kunstnarar representerte med to bilete kvar som dei sjølv har vald frå produksjonen sin dei siste 5-6 åra.

Det viktigaste ved utstillinga er vel nettopp det at presidenten engasjerer seg og derved styrkjer kunstinteressa i folket. No ventar me på framstøytar for musikk, arkitektur osv. (20.8. TF)

MUSIKK



Grand Prix

Årets konkurranse gikk i Globen i Stockholm. Etter Danmark med deres suverene vinnerlåt, Fly on the Wings of Love, fulgte Russland, Latvia og Estland. For sammenlikningens skyld: Norge ble nr. 11. Estlands låt ble framført av **Eda-Ines Etti**, og den het Once in a Lifetime. (J.V.)

Lepo Sumera (1950-2000) til minne

Ein av dei viktigaste komponistane i Estland i vår tid, Lepo Sumera, døydde heime i Tallinn 2. juni i år, berre 50 år gammal. Sumera sov seg inn i døden. Det var kjent at han hadde hatt hjarteproblem, særleg rytmeforstyrning.

Komponisten hadde i seinare tid vore svært oppteken nettopp av hjarta: "Eg har funne hjarta mitt på nytt. Det er eit under at hjarta slår kvar augneblink og held mennesket i live," uttalte Sumera ved urframføringa av operaen hans, "Hjartesaker", på festivalen for notidsmusikk i Tallinn hausten 1999.

Sumera hadde i tillegg vist interesse for hjarta på andre måtar. Han var aktivt med i estisk foreining for hjartesjukdomar.

Heilt til det siste hadde Lepo Sumera eit tett arbeidsprogram. Den sjetten symfonien hans vart urframført berre nokre veker før han døydde.

Musikken til Sumera er for det meste tonal, men han kombinerte med andre verkemiddel, som elektroakustiske effektar og gjentakning.

Attåt symfoniane sine, har han komponert ballett, pianokonsertto, cellokonsertto, kantater, kammermusikk og filmmusikk.

Sumera vart uteksaminert frå konservatoriet i Tallinn i 1973. Han hadde der studert under kjende maestroar som Heino Eller og Heino Jürisalu. Sidan kompletterte han 1979-82 utdanninga med studium i komposisjon ved konservatoriet i Moskva. perioden 1971-80 var han lydteknikar i Estlands radio og underviste frå 1981 i komposisjon ved musikkakademiet. Frå 1993 var han professor i same emnet.

I den viktige perioden 1989-92 var Lepo Sumera kulturminister. I den eigenskapen var han også på eit besøk i Noreg som var så offisielt som det gjekk an så lenge Estland var okkupert. I alle fall var landet alt i ferd med å frigjera seg og arbeidsoppgåvene var enorme.

Sumera var eksponent for den tanken at estisk ungdom måtte ut i verda og sankar røynsler som dei kunne ta med heim og løfta nasjonen fram og opp til ein plass som likeverdig mellom Europas folk. På heimebane måtte alle lærebøker fornyast. I ministertida til Sumera vart historiebøkene reviderte på alle trinn. Han såg for seg at deretter måtte dei andre koma i rask takt: litteratur, språk, økonomi, fysikk, matematikk ... Dette midt i ein periode med skrikande papirmangel.

I estisk kulturliv var Sumera eit fargerikt innslag. Han var kvikk og effektiv, ein omtykt lærar, ivrig oppteken av datamaskinar og multimedia. Også mange norskar fekk høve til å møte Sumera, mellom anna var han ofte ein velkomen gjest på mottakingar på den norske ambassaden i Tallinn. Og om vi ikkje lenger kan treffa personen, så har vi musikken å gleda oss over. Den vil for alltid leva og minna oss om mannen, eller for å seia det med Per Sivle: "merket det stend om mannen må stupe." (Olav L. Moe)

Urban Connection og Waves i Tallinn

Det norske jassbandet Urban Connection var med på opningskonserten for Jazzkaar i von Krahl teatret i Tallinn 19.9. Bandet spilte saman med estiske og litauiske jassmusikarar. Dagen etter underheldt dei i samband med opninga av arkitekturutstillinga Waves. Utstillinga viser norsk interiørdesign og har fått plass i det såkalla "Saltlageret" (Soolalaad) som er lokala til det estiske arkitekturmuseet og ligg like ved hamna i Tallinn. (KT)

Korfestival i Skien

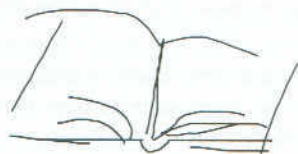
Skien feirer 1000-års jubileum i år. Mellom anna blei det markert med ein nordisk-baltisk korfestival i slutten av juni. Dette var den tredje festivalen i serien som begynte 1995 i Riga, blei følgd opp 1997 på Gotland, og no landa i Skien.

Arrangementet kunne kanskje hatt eit meir dekkjande namn, for i den utlyste tevlinga for blanda kor var det berre fire deltakarar: kor frå Estland, Latvia, Litauen og Noreg. Estland plasserte seg her like bra som i Grand Prix, dvs. på fjerdeplass.

Då var det bra at festivalen omfatta mykje meir. Det var tallause solo- og gallakonsertar, folkloristiske grupper, seminar osv.

Dei estiske deltakarane tykte Skien passa som heimstad for Henrik Ibsen, det gav djupare forståing av verka hans når ein nokre dagar hadde gått omkring i fotefara til den store meisteren og m.a. vore på konsert i Peer Gynt-salen. (Postimees 30.6.2000, TF)

Jan-Ivar Byrkjemoen:



BØKER OG TIDSSKRIFTER

Bokutgiving i Estland

Bokåret held fram. Me feirer 475-årsjubileet for den estiske boka. Jubilanten sjølv har det ikkje heilt bra. Opp-laga er små, prisane høge, i alle fall etter estiske forhold. Høgare ville dei vore utan den støtta som blir gitt frå det statlege kulturfondet. Avgiftene på pengespel, av tobakk- og alkoholsal – det er grunnlaget for kulturen i våre dagar. Du kan ta i handa nesten kva skjønnlitterært verk som helst, slå opp og sjå på kolofonsida kven som har betalt for utgivinga. Eesti kultuurkapital, Eesti kultuurkapital. Eller ikkje så sjeldan eit utanlandsk fond, kanskje eit utanriksdepartement via ambassaden sin.

Det er forresten reglar – i alle fall for den norske ambassaden – dei kan ikkje beinveges gje økonomisk støtte til bokutgiving. Ein annan ting er det at når det i Estland kjem ut ei interessant bok med tilknytning til Noreg, så kan ambas-

saden kjøpa inn, f.eks. hundre eksemplar, og nytta dei som gaver.

Dei forlaga som greier seg best, er dei som gir ut skulebøker. Der er opp-laga store nok til at kostnadene kan dekkjast. Somme oppslagsverk og fag-bøker elles kan like eins gje avkastning.

På bokhandlardisken finn ein mange bøker som er opptrykk av slike som kom ut før okkupasjonen. Stundom fyller dei eit hol i kulturarven, stundom prøver utgivaren å tetta eit hol i pengepungen. Når det gjeld omsett litteratur, er ofte omsetjingane venstrehandsarbeid der pris og ikkje kvalitet har bestemt kven omsetjaroppdraget har gått til.

Dei bøkene som er sette om frå norsk, viser stort sett bra kvalitet. Ei av årsakene er truleg at Noreg gjennom Norla (Norwegian Literature Abroad) betaler honoraret til omsetjaren. Den vakre tanken går ut på at omsetjaren må ha noko å leva av medan han gjer arbeidet sitt. I praksis betaler ikkje Norla noko før boka er utkomen, og då kan jo omsetjaren ha svolt i hel mange gonger på den tida.

Forfattarar og omsetjarar arbeider på sveltelønn samtidig som det blir venta at dei skal investera i verksemda si. I våre dagar er det utenkjeleg at eit forlag skulle ta imot eit papirmanus. No skal alt vera elektronisk, datamaskinprodusert. Når skribentar får støtte frå eitt eller anna fond, ser ein ofte at pengane er øyremerkte og skal gå til innkjøp av elektronisk utstyr.

I dei baltiske landa ser bøkene ut til å ha ei endå kortare levetid enn dei har hos oss i Noreg. Forlagsfolk og bokhandlarar sannar denne observasjonen. Om lag 75 % av opplaget må seljast

det første kvartalet etter at ei bok kjem på marknaden. Etter den tid er boka død og kunne eigenleg vore lagd ut på bil-legsal. Førebels strittar forlaga imot og prøver å forlengja fullprisperioden. (TF)

Bokby

For nokre år sidan tok Fjærland sokn i Balestrand kommune, Sogn og Fjordane tittelen bokby. Ideen er opphavleg frå Wales der Richard Booth sette seg føre å gje heimstaden ei vitaminsprøyte som kunne berga bygda frå avfolking. Kvifor ikkje satsa på litteratur og kultur og gjera dei til ei vekstnæring i vår del av verda der det som trengst av materielle gode stort sett er produserte av andre og finst frå før. Målet er å føra saman forfattarar og bokelskarar.

No har bokby-ideen nådd Estland. Eldsjela er Imbi Paju, korrespondent for Eesti Päevaleht i Finland. Ho har kome heim til Võtikvere i Jõgevamaa fylke med boktankane sine. Opninga gjekk for seg søndag 27. august. Lufta var stinn av litteratur, frå bokkafeen steig angen av kaffi. Dagen var prega av glade folk og mykje optimisme.

Frå Võtikvere har det vore 60 km til næraste bokhandel. Vil du finna staden på kartet, kan du begynna med Peipsi-sjøen. Omtrent ved det vestlegaste punktet av denne store innsjøen finn du byen Mustvee avmerkt (knapt to tusen innbyggjarar i 1991). Om lag 3-8 km beint vest for Mustvee ligg den vesle grenda Võtikvere med kring 129 innbyggjarar (rekna år 2000, dvs. ein oppgang på 4 sjeler sidan 1996). Du må med andre ord ha eit godt kart for at staden skal vera avmerkt, men Peipsi og Mustvee finn du sikkert. Dersom

prosjektet lykkast, vil grenda i framtida koma til å stå i alle fall på alle turistkart. (TF)

Bokhandel

Den største bokhandelen i Baltikum skal opna dørene på Virugata i Tallinn før jul. Butikken kjem til å breia seg ut på 520 m² i to etasjar. Den hittil største i Estland er universitetsbokhandelen i Tartu på snaut 200 m². Det ein kan seia heilt sikkert, er at det ikkje blir lett for konkurrentane. Dei kan ikkje tevla verken i utval eller på andre måtar. Somme er redde at det skal bli eit slag monopol i bokbransjen. (TF)

Sørestisk avis

Det estiske språkområdet viser overraskande stor dialektvariasjon. Ettersom det offisielle skriftspråket særleg speglar talespråket i nord, viser det seg ofte i sør ein trong til sjølvhevdning. Aktivistar i Võru- og Setu-området har utvikla eit eige skriftspråk som jamvel blir undervist i somme skular i søraust.

Frå august i år gir språkaktivistane også ut ei månadsavis i den nye språkforma. Avisen har namnet **Uma leht**, på vanleg estisk er det **Oma leht** (dvs. Eige blad eller Bladet vårt). Den språklege lina omfattar alt stoffet, annonsane medrekna. Redaksjonen held til i den vesle byen Põlva som ligg drygt fire mil sør for Tartu. Om lag like langt er det til Petseri, den gamle estisk-russiske byen som etter freden i Tartu skulle høyra til Estland, men som Russland no reknar som sitt territorium.

Nordestarar kan nokolunde lett lesa dette språket – i alle fall når dei blir vane med skriftbiletet som eigenleg er

meir merkverdig enn sjølve uttalen. F.eks. det som på standardspråket blir skriva *naised* (kvinner el. koner) blir på det nye skriftspråket skriva *naasõq*. Eller la oss ta ei lita setning, først på võruspråk og så standardspråk: *Esimene nätal'um lämmi* = *esimene nädal on soe* (den første veka er varm) der det ser ut som eit vesentleg ord, *lämmi/soe*, skulle vera ulikt. Men det er ikkje verre enn at nordestaren kjenner det som dialektord og dessutan truleg har støtt på det same ordet med same tyding i finsk: *lämmi*.

Avisa er lagt ut på nettet: <http://kodu.neti.ee/~koit>. (TF)

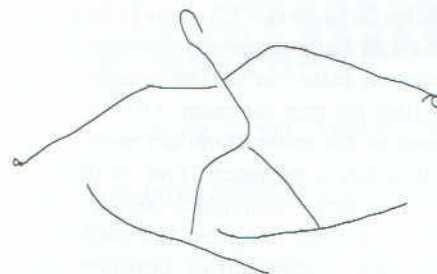
Aksel Eist er død

Den estiske kunstneren Aksel Eist (18.9.1930 - 21.7.2000) vil være kjent av mange nordmenn. Av utdanning var han lege, og han praktiserte i Tartu som psykiatriker. Samtidig dyrket han den store hobbyen sin og deltok på sin første maleriutstilling i 1965. Etter besøk i Norge hadde han separatutstilling med norske motiver (landskaper) i Rütligalleriet i Tartu i 1994.

Eist er innkjøpt av det estiske nasjonalgalleriet og av kunstmuseet i Tartu. Dessuten er han å finne i private samlinger i flere land.

Eist var sammen med sin kone aktive medlemmer i den norske foreningen i Tartu. Norske vennskapsbånd knyttet han spesielt til rogalendinger og nordlendinger. (A-M.R.)

Edit-Mai Granhaugen:



IDRETT

Den olympiske komiteen i Estland bestemte i 1997 å premiere idrettsutøvere med suksess i de olympiske leker. Det ble satt opp en skala med premier for plassering på såkalt poengplass, dvs. blant de åtte beste. Gullmedalje er verd 1 million, de to siste poengplassene går for 100 000.

I Nagano ble langrennsløperne **Jaak Mäe** og **Andrus Veerpalu** henholdsvis 200 000 og 100 000 kroner rikere. Imidlertid må vi gjøre oppmerksom på at dette er skattepliktig inntekt. Estland praktiserer flat skatt som for tida er på 26 %.

Nå som idrett er blitt penger og det straks braker løs i Sydney, kombinerer vi de to tingene og ser på estisk olympisk suksess gjennom tidene – og hvordan prestasjonene er belønnet. Opplysninger er hentet fra bladet *Seltskond* nr. 18, 2000 og boka *A ja O. Taskuteadmik*, Tallinn 1999.

I hele den olympiske historien har til sammen 17 estiske idrettsutøvere tatt 20 gullmedaljer. **Kristjan Palusalu** (to gull i bryting, Berlin 1936), **Svetlana Tirkova** (to gull i fekting, Mexico 1968

og München 1972) og **Erika Salumäe** (to gull i sykling, Seoul 1988 og Barcelona 1992) er doble vinnere. De fleste av de 20 gullmedaljene er bokført som sovjetiske triumfer. Bare **Palusalu** seirer i 1936 og **Erika Salumäe** i 1992 fikk det estiske flagget til topps. Noen av medaljene har dessuten kommet i lagidrett, som volleyball og basket. I andre valører har estere tatt 17 sølv- og 24 bronsemedaljer.

Den første olympiske gullmedaljen til en ester kom i Antwerpen 1920 ved vektløfteren **Alfred Neuland**. Deretter fulgte en rekke triumfer i bryting: **Edvard Pütsepp** i Paris 1924, **Osvald Käpp** og **Voldemar Väli** i Amsterdam 1928.

Etter lekene i Berlin ble bryteren **Palusalu** den første som ble belønnet av staten for framragende prestasjon. President Konstantin Päts gav **Palusalu** en gård. Før andre verdenskrig var dette en svært verdifull presang.

Det skulle gå 16 år før en ester igjen nådde helt til topps. Og igjen skjedde det i bryting. **Johannes Kotkas** vant i Helsingfors i 1952 da Sovjet deltok for første gang i de olympiske lekene. Kotkas (f. 1915) er alt i alt en av historiens mestvinnende brytere og tok sitt første EM allerede i 1938, så det var vel karrieren under ett som gjorde at et kolkos i Võrumaa fikk navnet hans. De vittige uttrykker det slik at **Palusalu** fikk en gård, men **Kotkas** fikk et kolkos.

Så gikk det igjen 12 år før skøyteløperen **Ants Antson** i Innsbruck 1964 lyktes på 1500 m. Han ble belønnet med en pengepremie som gjorde det mulig å skifte ut den gamle Moskvitsjen med en ny Volga - det flotteste

kjøretøyet en sovjetborger kunne ha.

Svetlana Tširkova kom sammen med mora til Estland som femåring. Etter seieren i florett i 1968 fikk hun en pengepremie på 1000 rubel. Fire år seinere mottok hun den samme summen av Estland, og i tillegg 3000 rubel fra Moskva. Månedslønna gikk opp fra 110 rubel til 120. Partisekretær Johannes Käbin ble interessert i olympiavinnerens levkår. Da han hørte at hun bodde sammen med foreldre og barn i en etroms leilighet, gav han beskjed om at hun skulle stilles utenfor boligkøen og øyeblikkelig tildeles en skikkelig leilighet.

Vektløfteren **Jaan Talts** kom hjem med sølv fra Mexiko 1968, og gikk til topps ved andre forsøk i München 1972. Han kan ikke huske å ha fått noen spesiell belønning og tenker litt bittert på hvor rik han kunne vært om de 41 verdensrekordene hans var belønnet like rikelig som verdensrekorder i våre dager - f.eks med 100 000 dollar for hver.

Første estiske gullmedalje i friidrett stod **Jüri Tarmak** for med gull i høyde 1972. Han studerte økonomi ved universitetet i Leningrad og fikk av bystyret valget mellom bil og leilighet som belønning. Han tok imot en toroms leilighet i den beste delen av byen. Han fikk også et par pengepremier på til sammen 4500 rubel og gav blant annet i form av sølvtøy og teservice.

Syklisten **Aavo Pikkuus** husker at han etter seieren i Montreal 1976 mottok møbler til en verdi av ca. 5000 rubel av de estiske myndighetene. I tillegg kom det 5000 rubel fra Moskva.

Flest estere på topp var det i Moskva 1980: **Jaak Uudmäe** (1954-2000) i tresteg, **Viljar Loor** i volleyball, **Ivar**

Stukolkin i svømming (seier på 4x200 m fri, dessuten individuell bronse på 400 m fri) og **Mait Riisman** i vannpolo. Disse fikk alle sammen pengepremier på liknende måte som de tidligere vinnerne - eller litt mer for noen. Det var den gang en bra månedslønn om noen tjente 150 rubel i måneden. **Ivar Stukolkin** som studerte i Leningrad, begynte etter den olympiske innsatsen å få stipend på 350 rubel i måneden og dessuten tillatelse til å kjøpe bil, noe som en i Sovjet måtte ha lisens for.

Korgballspilleren **Tiit Sokk** og syklisten **Erika Salumäe** tok gull i Seoul 1988 da Estland allerede var inne i den frigjøringsprosessen som skulle gi landet ny selvstendighet. De nasjonale strømmingene var sterke, og to olympiske seirer kom som en gave fra himmelen. Begge vinnerne ble belønnet med storslåtne eneboliger i bydelen Pirita i Tallinn.

Nå er altså pengepremier stilt i utsikt for idrettsheltene. Tidene forandrer seg, og en million er i ferd med å bli småpenger. Den estiske basketballspilleren **Martin Mürsepp** er proff i Hellas og tjener visstnok rundt 1,2 millioner EEK i måneden. Syklisten **Jaan Kirsipuu** tjener ikke dårlig han heller.

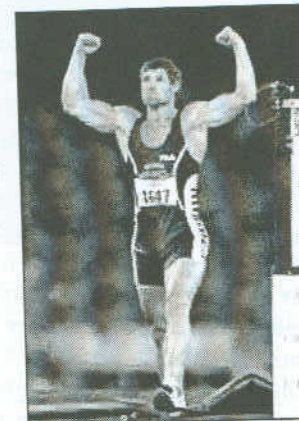
Om premier, priser og lønninger stiger med rakettfart, så er det bare en liten del av omkostningene. Hele apparatet omkring idretten har utviklet seg til å bli en vesentlig del av samfunnsøkonomien. Ta bare en bitte liten detalj: Skal Estlands medlajehåp i 10-kamp, **Erki Nool**, ha sjanser til å nå opp i Sydney, trenger han alene et team på fire mann: to trenere, lege og massør.

EESTI PÄVALEHT Postimees

NELJAPÄEV, 28. SEPTEMBER 2000

Erki Nool võitis kümnevõistluse kulla

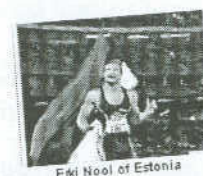
Erki Nool võitis Sydney olümpiamängude kümnevõistluse kuldmedali, lõpetades 1500 m jooksu ajaga 4.29,48 ja kogudes 8641 punkti. Hõbemedali võitis tshehh Roman Sebrle 8606 ja pronksi ameeriklane Chris Huffins 8595 punktiga. Neljandaks jäi britt Dean Macey.



Estonia takes decathlon gold

28 September 2000

Estonia's Erki Nool survived a controversy which of any colour to snatch the Sydney Games decathlon gold.



Erki Nool of Estonia

US decathlete Chris Huffins hopes of gold vanishes after leading the event.

The 30-year-old Nool won his three throws with a magnificent final timing four minutes and 29.48 seconds - the line almost 10

Sydney 2000

OFFICIAL SITE OF THE SYDNEY 2000 OLYMPIC GAMES

Home Every Sport Every Athlete Every Country About the Games

Bookmart Search ☒ olympics.com ☐ the web for

Flagget til topps for Erki Nool Olympisk gull i tikamp

Estisk i Sibir

Selv om det er mange problemer i forholdet mellom Estland og Russland, så skjer det også positive ting. Mange etniske minoriteter i Russland har problemer med å bevare sin identitet som ligger i språk og kultur. Nå er det inngått en avtale mellom de to land som gjør det mulig å sende en estisk lærer til det lille stedet **Ülem-Suetuk** i distriktet Krasnojarsk i det østlige Sibir, ca 500 km fra byen Krasnojarsk.

Ülem-Suetuk ble først bygd opp av deporterte finner, siden av estere også. En regner en estisk bosetning fra ca. 1850 av. Stedet har nå omkring 300 innbyggere, hovedsakelig estere. Det var inntil 1931 et luthersk senter for flere minoriteter. En estisk menighet ble gjenopprettet allerede i 1991, og nå får skolen fra i høst en lærer fra Estland.

Det var bare kvinnelige søkere til stillingen. I utlysningen ble det forutsatt at søkeren hadde god helse, pågangsmot og godt humør. Til dette kom krav om god kunnskap i estisk språk og kultur og kunnskap i russisk. Samtidig ble det lokket med at Ülem-Suetuk har ordentlig telefonforbindelse, stasjonær lege og bussforbindelse med distrikts-

sentret tre ganger i uka.

Den utvalgte til jobben heter **Piret Tomet**. Hun har studert estisk språk og litteratur, og dessuten finsk-ugriske språk, ved universitetet i Tartu. Hun har både studert og undervist i Budapest og har undervist ved språksentret ved Tartu universitet. Hun har i et par års tid vært nyhetsredaktør i radioen samtidig som hun er tilknyttet et prosjekt som forsker i byspråk.

Arbeidskontrakten blir inngått mellom Piret Toomet og det estiske undervisningsdepartementet. Ülem-Suetuk garanterer gratis bosted – ett eller to rom med vedfyring. Læreren skal få 1800-2000 rubel i måneden og i tillegg et årsstipend på EEK 5516. Oppdragsgiveren betaler også to hjemreiser i året.

Undervisningsplikten er 18 timer i uka, fortrinnsvis i 4.-9. klasse, om mulig også noe undervisning i barneskolen, dvs. 1.-3. klasse. I tillegg venter en seg observasjoner om det lokale estiske språket. Det vil fra forskningssynspunkt være interessant å se hvordan det estiske språket er bevart på et sted som ligger så langt fra moderlandet. (JV)

Nalja – skjemt

- Ma ristasin lamba ja lambakoera!
- Ja siis?
- Nüüd võivad lambad end ise valvata.
- Eg kryssa sau og fårehund!
- Ja, og så?
- No kan sauene vakte seg sjølve.

- Miks rootslased pesevad oma aknaid ainult seestpoolt?
- Et ise välja näha, aga et keegi ei näeks sisse.
- Kvifor vaskar svenskane vindaugene sine berre på innsida?
- For sjølve å sjå ut, men ingen skal sjå inn.

Sosietetsspalta

Bryllup Norge-Estland

Det er ikkje ofte ein møter 40 estarar her på Averøya, men i går hende det. Eg stod på ferjekaia på veg til Kristiansund ein tur, og brått fekk eg auge på ein buss med påskrifta «tellimused» og eit telefonnummer. Eg gjekk nærmare, og såg at bussen hadde estisk skilt og tilhørte «Harjumaaliinid». Så eg gjekk bort til ein flokk som stod utanfor og spurte: «Kas te olete Eestist?» – og det var dei! Det var virkeleg triveleg å prate estisk igjen og morosamt å kunne gjere det heilt uventa her på Averøya. Det kjendest mest som eg møtte landsmenn i utlandet.

Dette fortalde **Øyvind Rangøy** i skjermbrev 9. juni 2000. Nøyaktig ein måned seinare, 8. juli, gifta same karen seg med **Imbi Mölder** frå Tallinn som ei tid har studert norsk i Tartu.

I høve bryllaupet kom det igjen ein buss med estarar til Averøy der dei langfarande kunne vera med på den høgtidlege seremonien i Kornstad kyrkje og det hyggelege samværet etterpå. Heile turen gjennom norsk natur til Møre og



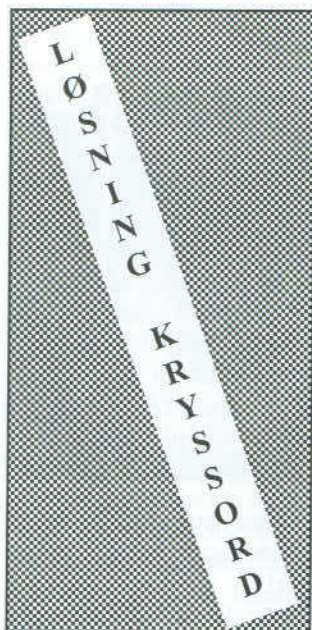
Romsdal var ei stor oppleving. Og det er jo flott når utlendingane kan gleda seg over stein og ur!

I august flyttar dei nygifte «heim» til Estland, nærmare bestemt til Tartu der brura held fram med norskstudiet og brudgommen kastar seg over estiskstudiet. Han snakkar alt språket ganske godt, skriv det jamvel nesten feilfritt med stø hand på tastaturet.

Til beste for lesarane våre skriv Øyvind framleis norsk også, når han er i det lunet. Han har alt vore frampå i spaltene i Estlandsnytt med ordboksmelding (nr. 1, 2000). Når han no får innretta seg med dei estiske «landsmennene» sine, ser me fram til mykje interessant stoff om stort og smått i Estland. (TF)

Nytt fra ambassaden i Tallinn

Det skjer en stor utskifting av personale i høst. Ikke bare tiltrer **Per Kristian Pedersen** som ny ambassadør. Også førstesekretær **Eric Ph. G. Dybwad** og visekonsul **Kirsti Aurtande Berg** er nye. Ny informasjons- og kulturmedarbeider er **Küllü Teimann**. Vi ønsker dem alle velkommen og håper på fortsatt godt samarbeid.



MINI- TER	AVIS- TER	P	P	ELV HEV- ELSE	K	GRIP- PLASS	T	A	SVENSK GRUPP TONE	ELV	DERE	A
UTBY	L	O	O	D	U	S	MODIG SKAL	B	R	A	V	
REKKE ER SMIGUN	L	U	S	KVINNE NAVN	OVER- SETTER GÅSE- ÅD	L	E	M	B	E	R	G
	I	T	O	G	SPIS- SEN ENSER	T	A	A	DU OG JEG BEIL- ERE	V	I	
SPISE	S	K	I	D	A	M	E	GLATT	PAPPA SPISTE	F	A	R
EVTE- FELLE SLAVER	M	A	K	E	NÅ POPUL- LÆRT	I	Å	R	L	I	K	
DRIFT SE INNOV	E	T	E	K	R	I	S	T	I	N	A	
	R	E	K	L	E	D	K	N	E	L	I	K
	B	E	S	Ø	K	E	R	E	I	S	E	
MINI- STER	L	FEMTI FEM	L	L	L	I	K	R	R	PRESI- DENT MAT	M	E
	I	L	V	E	S	IRSK HER HAST	I	R	A	PLUSS LIKE	O	G
DIRI- GENT	E	FOR- SAM- LING	R	I	I	G	I	K	O	G	U	
	E	R	I	K	L	A	S	A	R- BEID	O	N	N



Firesafe AS

Grenseveien 71, N-0663 OSLO

Postboks 6411 Etterstad

N-0605 OSLO

Tlf. 22 72 20 20. Fax: 22 72 25 51

Din totalleverandør innen brannsikring

Oppslagstavla



Medlemsmøte i Norsk-estisk forening

25 oktober kl.19.00

Foredrag av den estiske ambassadør Peep Jahilo

Åpent for alle Estlands-interesserte

i Foreningen Nordens lokaler

Harbitzsalléen 24, Oslo.

Kohvikuõhtu

Kohvisööber? Koogimaias? Või hoopis õllejanus? Tahaks teiste eestlastega lobiseda?

Iga kuu esimesel kolmapäeval kell 19.00

on Eesti Seltsi kohvikuõhtu Frøken Smillas Skjenkeris. Frøken Smillas Skjenkeri asub Akershusi kindluse juures (Rådhusgt. 30, Oslo).

Postkassa



Ønsker brevvenn !!!

Pensjonist i Tartu som studerer norsk og er interessert i norsk litteratur ønsker brevvenn i Norge.

Skriv til: Aaren Pillesaar, Riia 86-1 Tartu 50406 Estland

kryssord

ÅRETS ESTL- VENN	EIE ↓ BONDE	HEST FARGE	GEITE- UNGE GAVE	NEF- LEDER DIKTER	SKI- LØPER ← BRA
STATS- MINIST. EGO		AMBAS- SADØR ÅPNING			
↳		PLAGG BLAD			FISKE- RED- SKAP
VEI- LINJE			NORSK DIRI- GENT PRYD		
STATS- MINIST. MYNT			DU OG JEG NYNORSK PRON.		FØR- FATTER
↳		EMNE ORDBOK- FØRF.		BØRT HOVED- STAD	
ESTER I NORGE	DYR	GÅ TIL SIDE STENG- SEL		TUNI- SIA ØM- TRENT	SKI- LØPER
EKSIL- DIKTER	↳		MUSI- KAL MALM		
↳			GREI BLI ENIGE		LAVT TALL
TØMME FISK I ANNO			KLAS	RET- NING DRIKK	
↳	ITAL. ELV	FLETT- VERK LENGDE- MÅL			
	NY AMBAS- SADØR				///
ØY I VEST			///	MÅL- TID	

Her kommer ny kryssord fra Laurits Killingbergtrø som estlandsvenner kan bryne seg på. Løsningen bringer vi i neste nummer

Adresser og telefonnummer

Estland arbeider på alle felt for å tilpassa seg til EU. Frå 1. august 2000 vart det innført nye prefiks for telefonering. Desse skal ein vera merksam på om ein 1) ringjer ut av Estland, 2) ringjer rikstelefon innanfor Estland, eller om ein 3) ringjer frå mobiltelefon til estisk mobiltelefon.

For dei som ringjer frå utlandet til Estland, er alt som før. Når ein nyttar det vanlege telefonnettet og ringjer til Estland frå Noreg, skal ein først tasta 00 372. Så legg ein til innanlandsk estisk retningsnummer. Til slutt abonnentnummer.

Pass på når du kjem til Estland å kjøpa eit kort til telefonautomaten – om du har tenkt å ta telefonisk kontakt. Du får slike kort i alle kioskar og i ulike prisklassar frå EEK 30 og oppover.

Når ein ringjer frå Estland til Noreg, skal ein først tasta 00 47 og deretter det norske abonnentnummeret på åtte siffer.

Når ein ringjer rikstelefon innanfor Estland, skal ein først tasta 0 og deretter innanlandsk retningsnummer, så abonnentnummer.

Om ein reiser til Estland med mobiltelefon i lomma og vil ringja heim, startar ein med +47 og deretter abonnentnummeret. Ringjer ein til nummer i Estland, tek ein først det estiske prefikset +372. Ringjer ein til ein annan mobiltelefon i Estland, skal ein tasta +372 50 (Eesti mobil telefon) eller +372 55 (Q GSM) eller +372 56 (radiolinja) og så abonnentnummeret. At det er ulike nummer her, kjem seg av at det er ulike nettverk som tevlar.

I norske adresser er rekkjefølgja personnamn, gate, by, land. Sovjetisk (og tysk) vis var land, by, gate, person. Mange estarar blandar desse måtane, og resultatet kan vera nokså forvirrande, men det er den nordiske måten som vinn fram i Estland etter kvart. Merk at det hausten 1998 vart innført nye,

femsifra postnummer.

Estlands-nytt tek ikkje ansvar for eventuelle feil i lista. (TF)

Adresser i Estland:

Kgl. Norsk Ambassade (Norra saatkond), Harju 6, EE 15054 Tallinn, tlf. 6-313 003, faks 6-313 001, e-post noram@uninet.ee. Ambassadør frå oktober 2000: Per Kristian Pedersen.

Nordisk ministerråds informasjonsskontor (Põhjamaade ministrite nõukogu infobüroo), Pikk 11, EE 10123 Tallinn, tlf. 6-406 626, faks 6-406 622, e-post: info@nmr.ee.

Nordisk ministerråds informasjonsskontor (Põhjamaade ministrite nõukogu infobüroo), Raekoja plats 8, EE 51004 Tartu, tlf. 7-433 944, e-post: madis@nmr.ee.

Eesti instituut, Suur-Karja 14, Postkast 3469, EE 10140 Tallinn, tlf. 6-314 355, faks 6-314 356, e-post: einst@einst.ee.

Eesti-Norra Selts (Estisk-norsk foreining), leiar Eha Vain. Adresse, telefonnummer, faks og e-post som for Nordisk ministerråds informasjonsskontor i Tallinn.

Tartu norra selts (Norsklaget i Tartu), lagsleiar Gennadi Jagomägi, Pikk 76 - 16, EE 50603 Tartu, tlf. priv. +372 7-407 002.

Retur av bladet til
Iver Berg-Olsen
Søndre Holter

Løssalgspris kr.15,-

Adresser i Noreg:

Estlands ambassade, Parkveien 51, 0256 Oslo, tlf. 22 59 98 02, residens: Oscarsgate 26 B, 0244 Oslo. Ambassadør frå april 2000: Peep Jahilo.

Estlands æreskonsul i Bergen (sidan år 2000): Tor Øystein Enge, tlf. 55 21 54 00, faks 55 21 54 25, Fortunen 1, Pb. 1124 Sentrum, 5809 Bergen.

Estlands æreskonsul i Trondheim (sidan 1999): Trond Bernhard Brekke, tlf. 73 80 21 50, faks 73 80 21 60, Schultzgata 1, 7013 Trondheim

Eesti Selts Norras (Det estiske selskap i Norge). Leiar og adresse: Orvika Rosnes, tlf. 22 38 11 26, e-post: eesti.selts@oslo.online.no.

Estlandsforeningen i Rogaland, Postboks 581, 4001 Stavanger. Leiar: Torild Ånestad, tlf 51 5687 64, faks 51 53 00 79.

Estlandsforeningen i Midt-Norge. Leiar og adresse: Ann-Elin Slettahjell, Presteboligen, 7074 Spongdal, tlf. 72 83 55 94.

Foreningen Norden, Harbitzalleen 24, 0275 Oslo, tlf 22 51 67 60, faks 22 51 67 61.

NORSK-ESTISK FORENING

(Norra-eesti ühing)

Henvendelser om foreningssaker til leder Martin Killi, Gamleveien 27 a, 1406 Ski, tlf. 64 87 01 13.

Henvendelser om medlemsskap til Iver Berg-Olsen, Søndre Holter 1440 Drøbak, tlf. 64 93 53 05.

Henvendelser om Estlands-nytt til Else-Jannike Kuum, Vækerø terr.10 b, 0282 Oslo, tlf. 22 50 63 86.

Annonseansvarlig + boksalg Arne U. Sandvig, Enger, 1860 Trøgstad, tlf. 69 82 66 13.

NEFs postgirokonto
0814 228 1830

MEDLEMSSKAP I NORSK-ESTISK FORENING

JA - JEG VIL BLI MEDLEM - SEND MEG INNMELDINGSGIRO
SENDES TIL:
NORSK-ESTISK FORENING

NAVN: _____

ADRESSE: _____

POSTNR./STED: _____

NY ADRESSE VED ADRESSEFORANDRING: _____

☐ Hovedmedlem kr. 200,- ☐ Student/pensjonist kr. 100,- ☐ Bedriftsmedlemsskap kr. 300,-

Kryss av for type medlemsskap